TussenRuimte

MISSIONAIR • INTERCULTUREEL • VERBINDEND

DIGITALITEIT: VLOEK OF ZEGEN?

2021 | 2

Met KL!NK word je een superspreker!

Henk Stoorvogel en Mark van Vuuren stomen je klaar voor de speech van je leven. Het toegankelijke boek *KL!NK*, verbindt het beste van de klassieke retorica met het beste van de moderne communicatiewetenschap. Of je nou een beginnende of geoefende spreker bent; met hulp van grote namen als: Leonardo da Vinci. Agatha Christie, Mohammed Ali, Theodore Roosevelt en Jane Jacobs begeleiden zij je met vakkundige instructies trede voor trede naar het podium. Of je op de Hogeschool moet presenteren, op de Universiteit een college moet geven of op de werkvloer voor een groep collega's een idee moet pitchen; *KL!NK* helpt je op een overtuigende en innemende wijze je verhaal over te brengen!

Bestel snel en eenvoudig via
www.kokboekencentrum.nl
of #kooplokaal

KokBoekencentrum
UITGEVERS | UTRECHT

INHOUD

TR

3 Redactioneel

15 Kerk in beeld
- *Bosnië (4-5)*
- *Indonesië (12-13)*
- *Kenia (28-29)*
- *Nederland (34-35)*
- *Rwanda (40-41)*

48 Beeldmeditatie

50 Impressies

52 Kunst & cultuur
- *Boeken*
- *Film*

6 REPORTAGE | Anne-Mareike Schol-Wetter
'Zeg me wat je leest ...'
NBG pioniert online rond de Bijbel

14 ONDERZOEK | Theo Pleizier & Henk de Roest
De hybride pastor kondigt zich aan
Predikant in tijden van Covid-19

20 WAS GETEKEND | Roel Ottow
In debat: 'Niet zo handig ...'

23 PORTRET | Arjan van den Noort
Theologische toerusting via e-learning neemt hogere vlucht
Netwerk-educatie op het zuidelijk halfrond

30 ANTITHESE | Mattijs Ploeger
Lokaal en lichamelijk Christus ontmoeten
Over sacramenten in tijden van *e-Eucharist*

36 INTERVIEW | Rob van Essen
Hoogleraar missiologie Stefan Paas:
'Het is nog te vroeg om hosanna te roepen'

42 PERSPECTIEF | Verry Patty
Corrie van der Ven van Kerk in Actie:
'Verbondenheid en interessante digitale buitenkansjes'

55 INTERVIEW | Verry Patty
'Wereldwijd denken, lokaal doen'
Stefan van Dijk over NBG en NBV21

TussenRuimte
missionair • intercultureel • verbindend

14e jaargang | nummer 2 | juni 2021
ISSN 0165-988X

TussenRuimte is een kwartaaltijdschrift voor missionaire en interculturele theologie dat verschillende christelijke stromingen verbindt en samengesteld wordt door een Nederlands-Belgische redactie.

TussenRuimte doet verslag van missionaire initiatieven, in woord en daad, lokaal en wereldwijd. Het tijdschrift wil vanuit het christelijk geloof inspireren en reflecteren op religies en culturen, met de bedoeling steeds opnieuw een proces van verstaan op gang te brengen. Zo kan ruimte ontstaan voor de betekenis van het evangelie in onze tijd.

TussenRuimte is een uitgave van de Nederlandse Zendingsraad (NZR) in samenwerking met MissieNederland, Prisma, de Verenigde Protestantse Kerk in België en Uitgeverij KokBoekencentrum in Utrecht.

© 2021 Uitgeverij KokBoekencentrum en de redactie van *TussenRuimte*
Overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Redactie
Rob van Essen, Jaap Haasnoot, Renate Japenga, Verry Patty, Nienke Pruiksma (hoofdredacteur), Peter-Ben Smit, Alexander Villamil Morea-van Berkum

Eindredactie
Marieke van der Giessen-van Velzen | Redactie.AMG

Redactieadres (gewijzigd per 1 april)
TussenRuimte
Nederlandse Zendingsraad
Joseph Haydnlaan 2
3533 AE Utrecht
T (0343) 745 245
E tussenruimte@zendingsraad.nl
W zendingsraad.nl/tussenruimte

Foto's en illustraties
Shutterstock (10, 17), Roel Ottow (20-21), NET Foundation (23, 24, 26), Rob van Essen (30, 31), Tjerk de Reus (36), NU.nl (38), nieuws.kuleuven.be (39), Jaap van 't Kruis (43), Nederlands Bijbelgenootschap (55, 58-63)

Basis-layout
Peter Slager | Garage bno

Abonnementenadministratie
VBK | media, abonnementen
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
T 088 – 700 2780 (09.00-12.00)
E tussenruimte@kokboekencentrum.nl

Abonnementen
Een jaarabonnement in Nederland kost € 46,50 per automatische incasso (per factuur € 47,50).
In het buitenland: € 59,00. Studentenabonnement: € 31,30.
Losse nummers: € 12,95 (exclusief porto).
Proefabonnement van twee nummers: € 17,50.
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij minimaal drie maanden voor het einde van de abonnementsperiode schriftelijk is opgezegd. Adreswijzigingen graag drie weken voor de ingangsdatum schriftelijk doorgeven.

Deze uitgave is gedrukt op papier van verantwoorde herkomst.

Digitaliteit: vloek of zegen?

Vanaf maart 2020 leven wij onder barre omstandigheden. De pandemie demaskeerde de maakbaarheid van onze wereld. De maatschappelijke verhoudingen kwamen onder druk te staan. Corona moe zaten we gevangen in onze emoties, tussen lockdown en zucht naar versoepeling. Bovendien fungeerden complottheorieën als extra voedingsbodem na de naakte onthulling van de toeslagenaffaire. Het welzijn van vele gezinnen en alleenstaande moeders stond op het spel. Was dit een contextuele variatie op Black Lives Matter? Slagen de informateurs erin het vertrouwen terug te winnen om de status quo in de Nederlandse politiek te doorbreken?

In het juninummer van *TussenRuimte* verdiepen we thema's, die wij eerder aankaartten. Kan het lichaam van Christus ademen? Hoe kwetsbaar zijn we in tijden van corona? Wij doen dit aan de hand van het thema 'digitaliteit: vloek of zegen'. De digitalisering heeft zich nagenoeg meester gemaakt van onze leefwereld. Vandaag de dag beschikt iedereen over een inlogcode of pincode. Zonder een DigiD wordt het bijna onmogelijk om met overheidsinstanties te communiceren. Hoe domineert de digitale werkelijkheid ons bestaan? In hoeverre hebben wij de digitale realiteit in ons leven omarmd en binnengehaald? En wat betekent dit voor de religieuze gemeenschappen, die door de RIVM-maatregelen weerhouden worden massaal in hun gebedshuizen bijeen te komen? Worden religieuze groeperingen overgeleverd aan de digitaliteit? Is dit een vloek of een zegen? Via interviews en praktijkverhalen offreren wij de lezer kansen dit op het spoor te komen. Hoe maken mensen creatief gebruik van de digitale vooruitgang? Hoe slagen zij onder druk erin zich met passie te wijden aan de nieuwe uitdagingen in hun leefwereld? In de beperkingen van de pandemie toont zich de creativiteit en de hartstocht van de geroepenen lokaal en wereldwijd.

'Geluk is soms een zegen, maar het is meestal een prestatie.' (Paul Coelho)

— Themaredactie: Verry Patty en Rob van Essen

BOSNIË EN HERZEGOVINA

Zoeken naar verbinding in Sarajevo

De eerste online dienst van de evangelische gemeente in Sarajevo stond binnen een paar dagen. Behalve de ongeveer zestig vaste bezoekers van de zondagse diensten, keken er ook veel mensen van buiten de gemeente mee via Facebook en YouTube. Familieleden, mensen die normaal niet (meer) naar de kerk komen, andere gelovigen uit de regio, zendingswerkers en expats die in het buitenland verbleven.

De snelle start in Sarajevo was te danken aan de beschikking over voldoende mensen, kennis en techniek. In de eerste weken werd ook veel geleerd van bevriende gemeenten in de regio (Bosnië en Herzegovina, Kroatië, Servië), met name op het gebied van techniek en videobewerking. In die periode werden de diensten opgenomen bij verschillende gemeenteleden thuis, gemonteerd en vervolgens op zondagavond live gestreamd.
Toch werd in de op gemeenschap gerichte Bosnische gemeente het onderlinge samenzijn gemist. Voor veel gemeenteleden is de kerk een plaats van familie, juist voor hen die in hun eigen familie geen medegelovigen kennen. Al snel werd daarom eens per maand de dienst vervangen door een Zoom-bijeenkomst, waarin er meer interactie, (diaconale) zorg voor elkaar, en het vieren van het avondmaal mogelijk was.

Sommige andere gemeenten in Bosnië en Herzegovina sloten zich aan bij diensten van grotere gemeenten, zoals die in Sarajevo. Bijzonder, omdat de band met de gelovigen in het land hecht is en er op deze manier ineens meer contact was. Anderen kozen voor een alternatief. Zo werd in de baptistengemeente van Tuzla via een Viber-groep iedere zondag een video gedeeld onder gemeenteleden met een schriftlezing, korte overdenking en liederen. Op deze manier werd het contact met de weinige gemeenteleden zo goed mogelijk onderhouden.

Opgelucht werden de normale diensten weer hervat zodra dat mogelijk was. Maar nog steeds wordt de dienst in Sarajevo live uitgezonden. Een blijvend groter bereik en meer verbondenheid onder de krappe achthonderd protestantse en evangelische christenen in het land.

— Heleen van der Sluijs is werkzaam bij de GZB. Zij was uitgezonden naar Bosnië en Herzegovina.

https://www.facebook.com/ecsarajevomalta/videos/340920586910876/
Dobrodošli
u Evanđeosku Crkvu Sarajevo Online
Čitanja za ovu sedmicu su:
1. Postanak 37: 1-4, 12-28
2. Psalam 105: 1-6, 16-22, 45b
3. Rimljanima 10: 5-15
4. Matej 14: 22-33
This week, we will be reading from:
1. Genesis 37: 1-4, 12-28
2. Psalms 105:1-6, 16-22, 45b
3. Romans 10: 5-15
4. Matthew 14: 22-33
1:04
Evanđeoska crkva Sarajevo
9 augustus 2020
EC Sarajevo služba uživo
09.08.2020
32
17 opmerkingen 309 weergaven
Leuk
Opmerking plaatsen
Delen
Opmerkingen
Verbergen
Relevantste
Evanđeoska crkva Sarajevo
Pozdrav svima!
Evanđeoska crkva Sarajevo
Dobro veče! Veliki pozdrav svima! Dobrodošli
Nog 13 opmerkingen weergeven
Schrijf een opmerking...

https://www.facebook.com/ecsarajevomalta/videos/340920586910876/
Smrt je život donjela
Vjera puna ljubavi
I na kraju ja ću vidjeti, Tebe
Evanđeoska crkva Sarajevo
9 augustus 2020
EC Sarajevo služba uživo
09.08.2020
32
17 opmerkingen 309 weergaven
Leuk
Opmerking plaatsen
Delen
Opmerkingen
Verbergen
Relevantste
Nog 13 opmerkingen weergeven
Schrijf een opmerking...

‘Zeg me wat je leest …’

NBG pioniert online rond de Bijbel

‘Zeg me wat je leest, en ik vertel je wie je bent.’ Deze uitspraak vat een belangrijk aspect van digitaal (bijbel)lezen samen: de route die iemand op de digitale snelweg aflegt, is traceerbaar. Wie online leest, vertelt ons dus iets over wie hij of zij is.

Om misverstanden te voorkomen: bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG) zijn we erg terughoudend als het erom gaat informatie over individuele gebruikers van de website debijbel.nl of de app Mijn Bijbel op te slaan. Maar het collectieve lees- en klikgedrag van Nederlandse en Vlaamse bijbellezers biedt waardevolle inkijkjes in waar zij behoefte aan hebben en in wat er met het materiaal gebeurt.
Als je een fysieke bijbel of andere uitgave verkoopt, kom je maar zelden te weten wat ermee gebeurt. Wordt hij stukgelezen of verstoft hij achter in de boekenkast? Digitaal is dat anders: we zien precies welke bijbelverzen veel worden opgezocht, welke zoekwoorden mensen rond de Bijbel invullen, welke blogs in goede aarde vallen en van welke leesplannen dankbaar gebruik wordt gemaakt. En als iemand het ergens niet (of juist heel erg) mee eens is, nodigt een digitale omgeving ook eerder uit tot reactie dan een fysiek boek. Dat alles bij elkaar geeft ons een schat aan informatie over waar we ons het beste op kunnen richten om bijbellezers te ondersteunen op hun weg met de Bijbel.

Toelichting en toepassing

Het NBG heeft in dat opzicht de laatste jaren best een ontwikkeling doorgemaakt. Debijbel.nl is in 2014 gelanceerd, met – uiteraard – de bijbeltekst in verschillende vertalingen, en daarnaast een schat aan achtergrondinformatie over de wereld van de Bijbel, het ontstaan en de literaire kenmerken van de tekst en het proces van bijbelvertalen. Daar staat het NBG ook om bekend: betrouwbare informatie rondom de Bijbel. Toch merkten we dat in deze tijd meer nodig is om mensen bij dit ‘oude boek’ te betrekken.

Eerst moet je ervaren dat de Bijbel raakt aan je leven

Achtergrondinformatie is eigenlijk stap twee van een reis met de Bijbel: eerst moet je ervaren dat de Bijbel raakt aan je leven. Dat de oeroude teksten iets te zeggen hebben over de wereld van vandaag, dat ze een nieuw perspectief aanreiken, en, *last but not least*, dat je God erin kunt ontmoeten.
Als je die ervaring regelmatig opdoet,

Digitaal bijbellezen: 'We zien precies welke bijbelverzen veel worden opgezocht, welke zoekwoorden mensen rond de Bijbel invullen, welke blogs in goede aarde vallen …'

ontstaat ook de motivatie om je echt in de teksten en hun achtergronden te verdiepen. Daarom hebben we de afgelopen jaren steeds meer laagdrempelig materiaal ontwikkeld waarin persoonlijke toepassing centraal staat, of waarin informatie en toepassing hand-in-hand gaan. We merken dat dit materiaal echt in een behoefte voorziet.

U vraagt, wij draaien?

Natuurlijk kleeft er ook aan schaduwkant aan. Want als je je altijd maar laat sturen door wat je uit gebruikscijfers kunt afleiden, kan dat ook tot verschraling leiden. Gebruikers van debijbel.nl en Mijn Bijbel zoeken vooral veel op positieve woorden zoals 'vrede', 'liefde' en 'licht', en bijbelteksten die troost en bemoediging bieden – denk aan Psalm 23 of 139 of Romeinen 8:28. Natuurlijk zijn we blij als de Bijbel inderdaad troost en bemoediging biedt, helemaal in zo'n uitdagende tijd als waar we nu in zitten. Maar dat is niet het hele verhaal. Tijdens een panel niet zo lang geleden hoorde ik een predikant zeggen: 'Maak het niet te lief – het mag best een beetje schuren. Soms is de Bijbel gewoon een irritant boek, dat mij vraagt om dingen te doen waar ik helemaal geen zin in heb.'
Dat gesprek voeren we regelmatig intern. Een concreet recent voorbeeld heeft te maken met ons kindermateriaal en de filosofie

daarachter. Kort gezegd willen we in alles wat we doen recht doen aan het kind én aan de Bijbel. We willen opvoeders uitdagen om echt het gesprek aan te gaan met kinderen, en om daarbij goed te luisteren naar wat het kind zelf inbrengt en op welke manier een bijbeltekst voor hem of haar gaat leven.

Samen de Bijbel ontdekken – zonder kleurplaat?

In dat kader brengen we binnenkort een boek uit met de titel *Nooit meer een kleurplaat*, waarmee we inspiratie willen bieden om op originele manieren samen de Bijbel te ontdekken. Tegelijkertijd weten we dat 'bijbelse kleurplaten' juist een ontzettend veel gebruikte zoekterm is. Wat doe je dan – bied je dan op debijbel.nl/kinderbijbel kleurplaten aan, omdat je weet dat er behoefte aan is, of houd je vast aan de overtuiging dat er waardevollere manieren zijn om met kinderen rond de Bijbel aan te slag te gaan?

Veelkleurig

Wat mij veel plezier geeft, is te zien hoe veelkleurig bijbelgebruik kan zijn. Het NBG is een interconfessionele organisatie, en dat willen we ook uitstralen. Digitaal is dat makkelijker vorm te geven dan in uitgaven: die maak je al gauw voor een beperkte doelgroep, of je probeert juist een neutrale toon aan te slaan waarin een heel brede groep zich kan vinden.
Op debijbel.nl en in Mijn Bijbel vind je blogs, leesplannen en podcasts van mensen uit diverse 'hoeken' van de kerk naast elkaar. Op dit moment hebben we bijvoorbeeld een serie 'Zo lees ik bijbel', waarin onder andere Andries Knevel aan het woord komt, maar ook een vluchteling uit Kinshasa. En dat wordt weer afgewisseld door blogs over heel andere onderwerpen: vertaal-issues, Bijbel en duurzaamheid, hoe de Bijbel ons kan bemoedigen tijdens een crisis waar maar geen eind aan lijkt te komen …

Voors en tegens van blogs, apps en leesplannen

Aan de ene kant werkt de digitale wereld natuurlijk bubbel-vorming in de hand: bij veel sociale media krijg je alleen content aangeboden die binnen jouw 'straatje' past. Ik hoop dat onze platforms juist het tegenovergestelde bewerkstelligen: dat je af en toe wordt uitgedaagd om uit je bubbel te stappen, doordat je manieren van bijbellezen langs ziet komen waar je uit jezelf niet naar op zoek zou gaan.

Snel én zorgvuldig

De wens om een platform te creëren voor allerlei soorten bijbellezers betekent trouwens niet dat we zomaar alles plaatsen – er vindt altijd een check plaats. Vaak is dat mijn taak, waardoor ik zelf ook dagelijks verschillende manieren van bijbellezen langs zie komen. Daar haal ik zelf ook veel inspiratie uit!
Bij zo'n check kijken we bijvoorbeeld of alles voldoende inclusief verwoord is, en of de inhoud bijbelwetenschappelijk verantwoord is. Een mooi voorbeeld van hoe we te werk

gaan, vind ik de *Luisterbijbel*, het audioboek waar uitgever Stefan van Dijk over vertelt (zie blz. 57). Het idee is helemaal van deze tijd, waarin podcasts een groeiende groep bereiken (hoewel het luisteren naar de bijbeltekst ook wel oude papieren heeft). Maar de uitvoering is echt 'des NBG's', met alle zorgvuldigheid die je daarvan mag verwachten.
Zelf vind ik dat trouwens nog wel eens een uitdaging. Digitale content is van nature 'snel' – het liefst speel je in op de actualiteit. Als je tegelijkertijd ook zorgvuldig wilt zijn, brengt dat de nodige uitdagingen met zich mee. Het prettige van online content is dan dat niets in steen gebeiteld is (waarbij audio- en videocontent dan wel weer een uitzondering vormt): als je ergens een fout of een onhandige formulering ontdekt, kan dat altijd nog worden aangepast.

Ervaren dat de Bijbel raakt aan je leven. Dat de oeroude teksten iets te zeggen hebben over de wereld van vandaag,

Oude wijn in nieuwe zakken

Een belangrijke vraag voor ons is hoe we bij alle digitale vooruitgang niet voorbijgaan aan de behoefte van minder digitaal georienteerde mensen.

Enthousiaste reacties, maar podcasts soms ook een brug te ver

Bij een enquête die we in oktober 2020 hebben gehouden, gaf bijna dertig procent van de respondenten aan dat ze altijd een papieren bijbel lezen. Nog eens krap dertig procent gaf aan ongeveer evenveel in de papieren bijbel te lezen als digitaal. Deels zal dat met leeftijd te maken hebben – meer dan de helft van de respondenten was ouder dan 60 jaar. Aan de andere kant: deze mensen hebben wel een enquête ingevuld die alleen digitaal werd aangeboden. Voor steeds meer – ook oudere – mensen is internet een heel gewoon onderdeel van hun dagelijks leven geworden.

Je ziet wel dat het even duurt voordat nieuwe media hun weg vinden. Een app wordt bijvoorbeeld als minder toegankelijk ervaren dan een website – zo krijgen we nog regelmatig verzoeken of we de leesplannen die je via de app Mijn Bijbel kunt volgen niet ook via de website en e-mail-alerts kunnen aanbieden. En in de afgelopen Veertigdagentijd hebben we meditaties die je via een boekje of Mijn Bijbel kon volgen afgewisseld met podcast-meditaties. We kregen enthousiaste reacties, maar een aantal gebruikers gaf ook aan dat dit voor hen een brug te ver was.

De Bijbel zo plat als een touchscreen?

Een veel fundamenteler zorg is dat digitaal bijbellezen versplintering in de hand werkt: je ziet steeds maar een klein stukje tekst, wat voor een contextloze beleving kan zorgen. Hoe ontdek je nog langere inhoudelijke lijnen, als de Bijbel zo plat en zo klein is als het scherm van je mobiele telefoon?

Die zorg is deels terecht: er is voldoende onderzoek gedaan naar de beleving van digitaal versus fysiek lezen om te kunnen stellen dat er wel degelijk een verschil is: een boek openslaan, voelen hoe zwaar en dik het is en waar binnen het boek een tekst zich bevindt, kortom, de materialiteit van het object 'boek' heeft invloed op de manier waarop we een tekst tot ons nemen. Dat gaat zelfs verder dan de vraag of we oog houden voor de literaire context van de vijf tot zes verzen die we tegelijk op ons scherm kunnen zien: het lijkt erop dat lezen 'onder glas' een vooral informatiegerichte manier van lezen uitnodigt, terwijl lezen van papier ons stimuleert om verhaallijnen en literaire kenmerken waar te nemen – toch belangrijke aspecten bij een boek dat de meerderheid van de lezers als meer dan een informatiebron beschouwt.
Moet we digitaal bijbellezen dan ontmoedigen om de Bijbel tot z'n recht te laten komen? Zo ver zou ik niet gaan. Voor de meeste lezers zijn digitale bronnen een aanvulling op het boek: voor het snelle bijbelmoment tussendoor, voor hulpmiddelen die dagelijks lezen stimuleren, om makkelijk iets op te zoeken en om – juist wel – informatie te vinden over de literaire en historische context van een tekst. Dat daarbij, alleen al door het medium, continu de verleiding op de loer ligt om tussendoor berichtjes, sociale media updates of de nieuws-app te checken, zorgt ongetwijfeld voor een versplinterde beleving, maar ook voor een beleving waarin de Bijbel heel vanzelfsprekend deel uitmaakt van al het andere dat ons bezighoudt.

Evenwicht

Als ik moet samenvatten wat het pionieren rond de Bijbel op online gebied zo boeiend maakt, dan zit dat in het woord 'evenwicht'. Het is een continue zoektocht naar evenwicht tussen oude en nieuwe vormen, tussen actualiteit en zorgvuldigheid, tussen *gamification* en serieuze bijbelstudie, tussen breed ingestoken inhoud of inhoud die afgestemd is op een specifieke groep.

Gebruiker verleiden om een stapje verder te gaan

En ook tussen de wens om aan de behoefte van de gebruiker tegemoet te komen én de wens hem of haar te verleiden om ook een stapje verder te gaan, om meer verdieping te zoeken en ook dingen uit te proberen waarvan ze misschien van tevoren niet wisten dat ze bestaan.
Als ik voor deze ene keer een bijbelvers mag citeren zonder me iets van de context aan te trekken, gaat het hierom: 'Onderzoek alles en behoud het goede' (1 Tessalonicenzen 5:21). Dat is wat ik onze gebruikers toewens: dat ze door het gebruik van digitale middelen onverwachte verrijking vinden op hun weg met de Bijbel, en dat ze op een toegankelijke en laagdrempelige manier kunnen onderzoeken wat ze daarvan willen behouden.

— Anne-Mareike Schol-Wetter is hoofd Bijbelgebruik bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG).

INDONESIË

Of-of of en-en

In het veld van media en religie klinken diverse stemmen die een herwaardering van de digitale wereld in relatie tot religie voorstaan. Ze zien een onterecht onderscheid tussen essentie en vorm van religie, waarbij de digitale wereld als 'slechts' een vorm wordt beschouwd. Als alternatief voor dit onderscheid moet digitale wereld juist als volwaardig onderdeel van religiositeit behandeld worden, zo luidt de analyse. De digitalisering van kerkelijke activiteiten in Indonesië tijdens de Covid-19-pandemie toont echter meer ambiguïteit betreffende de status van digitale religie.

In het begin van de pandemie, nadat de Indonesische overheid sociale beperkingen afkondigde, besloten diverse kerkgenootschappen diensten en activiteiten daring (dalam jaringan, *online) te houden. Echter, niet elke kerkgemeenschap kon daar gehoor aan geven: de faciliteiten van de kerken en kerkleden zijn doorgaans niet toereikend. In de zomer van 2020 organiseerde de PGI, de Indonesische Raad van Kerken, diverse diaconale en maatschappelijke webinars en Zoom-dialogen, onder meer over de uitdagingen voor de kerk tijdens de pandemie, over de bevordering van tolerantie en diversiteit en over de mensenrechtensituatie in Papoea. Deze digitale presentie van kerken en de PGI lijkt grotendeels beperkt tot religieprofessionals en mensen met een bovengemiddelde interesse in religie en betekent daarom niet dat het kerkelijk leven zich nu* daring *afspeelt.*

Coronavermoeidheid is geen Nederlands verschijnsel. Al sinds najaar 2020 mogen gebedshuizen een bezetting van vijftig procent aanhouden. Door meerdere diensten te organiseren of door de kerkgemeenschap op te delen in twee groepen die afgezonderd bijeenkomen, kunnen veel kerken reguliere diensten houden. Andere kerken hanteren een meer hybride model, zoals ook te zien is op de banner in de foto. Tussen Witte Donderdag en Pinksteren vonden in deze protestantse kerk in Yogyakarta reguliere diensten plaats, maar de banner toont ook een verwijzing naar YouTube, waar de diensten live vertoond werden.

Digitale religie lijkt voor veel Indonesiërs misschien dus nog geen volwaardige vorm en de hybride online-offline benadering biedt kerken een middel tot inclusief kerk-zijn.

— Kor Grit is door Kerk in Actie uitgezonden als *visiting lecturer* Religiestudies aan de Universitas Kristen Duta Wacana (UKDW) in Yogyakarta.

JUMAT
AGUNG
Jumat, 2 April 2021
SABTU
SUNYI
Sabtu, 3 April 2021
MINGGU
PASKAH
Minggu, 4 April 2021
Kenaikan
YESUS
Minggu, 13 Mei 2021
Undhuh-undhuh
Pentakosta
22 - 23 Mei 2021
Mewartakan Kematian Tuhan
Menyatakah Allah Tidak Ada?
Menolak Kematian
Manusia Paskah
07.00 WIB
09.00 WIB
Mewartakan Pertobatan dan
Pengampunan Dosa
07.00 WIB
09.00 WIB
Roh yang Memimpin Pada Kebenaran
Sabtu, 22 Mei 2021
18.00 WIB
Minggu, 23 Mei 2021
07.00 WIB
09.00 WIB
11.00 WIB
LIVE YOUTUBE GKJ GONDOKUSUMAN

De hybride pastor kondigt zich aan

Predikant in tijden van Covid-19

Hoe gaan kerken om met de online werkelijkheid waarvan wereldwijd in allerlei samenlevingen sprake is sinds het uitbreken van de pandemie? Op een internationale conferentie in mei 2021 naar kerk-zijn in tijden van corona (CONTOC) waren er naast overeenkomsten tussen kerken ook boeiende verschillen te zien.

Uit het CONTOC-onderzoek dat wij medio 2020 onder Nederlandse voorgangers hebben uitgevoerd blijkt bijvoorbeeld dat de stelling: 'de traditionele kerkdienst heeft aan belang gewonnen', in een tijd waarin de kerkdienst vooral digitaal moest worden aangeboden, door met name de jongere én de oudere predikanten wordt onderschreven. Dat blijkt ook in Zweden zo te zijn: onder jongere predikanten is relatief meer waardering – en ook: herwaardering – voor de traditionele diensten.
Daarnaast valt op hoe uniek de situatie van online kerkdiensten in Nederland is, in vergelijking met de meeste andere landen. Waar in veel landen ongeveer meer dan de helft van de voorgangers voorgaan in online kerkdiensten, is dat in Nederland bijna negentig procent. In een aantal landen vinden voornamelijk centrale diensten of vieringen plaats. In katholiek Oostenrijk, bijvoorbeeld, hebben bisschoppen deze vieringen op landelijk niveau georganiseerd, waardoor de noodzaak voor lokale streaming minder aanwezig was.

Dat Nederland vanouds een infrastructuur heeft voor diensten die via internet te volgen zijn (voorheen: kerktelefoon en kerkradio, nu: kerkdienstgemist.nl, kerkomroep.nl, YouTube, Facebook), blijkt tijdens de pandemie in ons voordeel te werken.

Nederlandse infrastructuur via internet werkt in ons voordeel

Het enige land dat met ons te vergelijken is, is Zuid-Korea. Daar zijn ze, mede gezien hun voorliefde voor uitstekende digitale technologie, misschien nog wel verder dan bij ons. In Zuid-Korea is met behulp van enorme schermen in het liturgisch centrum interactiviteit met gemeenteleden georganiseerd om iets van de resonantie tussen voorganger en gemeente mogelijk te maken. Het lijkt enigszins op het tegenwoordig bij ons populaire televisieprogramma 'Even tot hier'.
De reden ervoor ligt in het grote belang dat

in Zuid-Korea wordt toegekend aan wat de onderzoekers 'resonantie' noemen: de luide respons op de preek, maar ook op het gebed van de voorganger. In deze bijdrage willen wij de aandacht richten op twee andere aspecten van kerk-zijn tijdens de Covid-19-pandemie: pastorale zorg en de pastorale identiteit van voorgangers en predikanten.

Digitale pastorale zorg

'Het meeste pastoraat verloopt momenteel via WhatsApp. Zeker met ziekenhuispatiënten. #pastoraatincoronatijd #pastoraat', twitterde een protestantse predikant een paar weken geleden (we schrijven half mei). Een jaar na de eerste lockdown vanwege de coronapandemie, lijkt er weinig veranderd. Na een intelligente (voorjaar 2020), beperkte (najaar 2020), volgde een bijna volledige lockdown (sinds december 2020), en zijn de mogelijkheden voor predikanten om pastorale zorg te verlenen nog steeds beperkt. Het CONTOC heeft ook de vormen en ervaringen van pastorale zorg tijdens de pandemie in beeld gebracht.
Anders dan in bijvoorbeeld Zweden waar voorgangers een langere periode fysieke ontmoetingen met pastoranten konden hebben, is in Nederland al heel snel overgestapt naar digitaal en telefonisch pastoraat.

- We zien een grote groep voorgangers die zowel voor één-op-één pastoraat gebruik heeft gemaakt van e-mail, telefoon en videogesprekken (43 procent).
- Daarnaast is er een groep voorgangers (25 procent) die vooral gebruikmaken van de telefoon, en weinig van geschreven (e-mail/whatsapp) digitale vormen of van beeldbellen.
- Een derde van de voorgangers heeft tijdens de lockdown nauwelijks pastoraal activiteiten ontplooid. Met name het telefonisch pastoraat heeft een grote opmars gehad.

De ervaringen daarmee hebben twee kanten. Enerzijds wordt het fysieke contact gemist: je merkt niets op van de omgeving waarin iemand is, non-verbale aspecten van communicatie vallen weg. Aan de andere kant zijn er predikanten die verrast zijn door de openheid die er aan de telefoon ontstaat. Kennelijk biedt het gesprek zonder de afleiding van het non-verbale ook een eigen soort veiligheid om zich uit te spreken.
We hebben ook gekeken naar hoe voorgangers hun rol als pastor hebben beleefd. Over het algemeen geldt dat zij zich in hun pastorale rol meer tekort voelen schieten dan in hun rol als voorganger in de (digitale) kerkdienst. Dan valt op dat pastores hun rol minder hebben kunnen waarmaken dan zij zouden hebben gewild. Opvallend is dat voorgangers aan de ene kant aangeven dat zij niet aanwezig genoeg konden zijn in hun rol als pastor, terwijl zij toch meer pastoraal actief waren dan anders. Er is door pastores dus heel hard gewerkt, maar tegelijk met een gevoel dat zij tekortschoten.

Pastores voelden zich in hun pastorale rol tekortschieten

Uit vergelijking met gegevens uit andere landen ontstaat het vermoeden dat er een verband is tussen de digitale pastorale zorg en de digitale vaardigheden die pastores

zich hebben eigen gemaakt en hoe vertrouwd ze voor de pandemie al waren met bijvoorbeeld sociale media. Wie deze vaardigheden heeft, kan sneller schakelen naar andere vormen van contact en voelt zich meer op het gemak om via WhatsApp of beeldbellen pastorale zorg te verlenen.

Toekomstbestendig?

Zullen digitale vormen van pastoraat verdwijnen als de pandemie tot een einde is gekomen en pastores en pastoranten elkaar weer gewoon van aangezicht tot aangezicht kunnen ontmoeten? Het is niet ondenkbaar dat pastoraat op afstand (telefonisch en digitaal) zal blijven bestaan. Pastores die nu via WhatsApp bereikbaar zijn of meer zijn gaan mailen of bellen met pastoranten, zullen dat in de toekomst, wellicht minder intensief dan nu, toch niet helemaal kwijtraken.
Er zijn twee redenen om dat te vermoeden. Ten eerste zullen positieve ervaringen en nieuw verworven vaardigheden een plek krijgen in het toekomstig werk. Dat geldt in alle sectoren. Anders gezegd: de pandemie heeft pastores ook nieuwe gereedschappen gegeven om pastorale zorg te beoefenen. Er zijn meer 'plaatsen' waar je elkaar kunt ontmoeten, niet alleen in de toevallige ontmoeting of tijdens het afgesproken moment; maar ook in de virtuele ruimte. Dat hangt ook samen met de toenemende 'mediatisering' van het leven.
Communicatiewetenschapper Andreas Hepp noemt dat '*deep mediatization*': sociale en digitale media (zoals de smartphone) hebben de samenleving diepgaand veranderd. We zijn constant verbonden en bijna niet meer niet-verbonden. In dat netwerk van (digitale) verbindingen vindt door de nood van de tijd gedwongen ook pastoraat plaats. Het is moeilijk voorstelbaar dat pastorale zorg zich helemaal zal terugtrekken uit het digitale domein. In het digitale domein gaat het er tenslotte ook existentieel aan toe.
Een langer durende studie naar het gebruik van smartphones door ouderen ('Aging with Smartphones') en uitgevoerd in negen verschillende landen, toont aan dat voor veel mensen de smartphone de plaats is waar zij thuis-zijn en hun leven leiden. Daar valt natuurlijk veel over te zeggen en tegen in te brengen. Maar als pastorale zorg plaatsvindt waar mensen zich bevinden, dan vormt dat een uitdaging voor pastorale zorg.

Beroepsidentiteit van de voorganger

In de huidige fase van de analyse van de onderzoeksgegevens hebben we, met het oog op de beroepsidentiteit van de voorganger, de kwalitatieve gegevens van Nederland vergeleken met Malta en Zuid-Korea. Op Malta is duidelijk dat de voorgangers enerzijds bereid zijn om in cursussen te leren over online communiceren, terwijl ze tegelijk terugverlangen naar de 'fysieke' viering. Hier ontdekken ze wel dat online kerk-zijn nieuwe mogelijkheden biedt voor missionaire communicatie.
De geënquêteerde voorgangers gaven ook nadrukkelijk aan, bij de open vragen, dat de coronacrisis ook de zelfreflectie had versterkt. Er was meer tijd gekomen om na te denken over het waartoe van het werken als voorganger, en onder andere voor reflectie op het waartoe van de kerk. Zelfs de eigen spiritualiteit werd door de coronacrisis en

de bijbehorende lockdown verdiept.
Bij de Zuid-Koreaanse voorgangers noemden we reeds de online vaardigheden, die al volop ontwikkeld waren vóór de coronacrisis. Het onderzoek toont ook aan dat de Zuid-Koreaanse kerken uiterst creatief zijn bij online streaming. Ze moeten wel, want de kerken concurreren sterk met elkaar in de werving van nieuwe leden, maar ook in het willen aantrekken van elkaars leden. De kerken bevinden zich er in een 'marktsituatie' en juist het wegvallen van de fysieke diensten, met een sterke nadruk op het charisma van de voorganger, maakt het moeilijk om kerkgangers te 'binden'. Voorgangers voelen zich bij een uitsluitende online communicatie sterk in hun identiteit beperkt – én bedreigd. De gemeente kan, stelde de Koreaanse onderzoeker, als er geen fysieke diensten zijn, gemakkelijk uit elkaar vallen.
Ook in Nederland en Malta is dat een reële bedreiging. Voor elk van de drie landen geldt echter dat de toekomst van de kerk hybride zal zijn: naast 'fysieke' diensten valt online registratie niet meer weg te denken. In de Koreaanse kerken zien we bovendien, dat andere 'fysieke' bijeenkomsten, zoals catechesegroepen, bijbelstudiekringen, en kleine doordeweekse vergaderingen óók online mogelijk worden gemaakt.
In alle kerken van het CONTOC-onderzoek, dat in meer dan twintig landen is uitgevoerd, zien we dat pastores zowel reageren op de, al dan niet abrupte, introductie van digitale technologie, als ook deze technologie zelf meer of minder creatief vormgeven. Ze

In het digitale domein gaat het er tenslotte ook existentieel aan toe.

moesten het snel leren, en daarbij hebben ze ook hulp gekregen van gemeenteleden. Ook in de vormgeving en inhoud van preken, die korter zijn, meer *to the point* en sterker gericht op de toepassing in het alledaagse leven, getekend door de coronacrisis, zien we dit terugkomen. De pastor van de toekomst is daarmee, zo lijkt het, meer en meer een hybride pastor, die opnieuw heeft ontdekt hoe het evangelie ook met digitale middelen gecommuniceerd kan worden.

Verandering van perceptie

Er is daarnaast echter ook nog een ander effect van online communicatie op de identiteit van de pastor. Wie een voorganger, bijvoorbeeld in een interview, vraagt naar diens beroepsidentiteit zal in het algemeen, naast een uitleg over roeping en ambt, spoedig te horen krijgen wat hij of zij allemaal doet. Ook zal een voorganger vertellen over hoe het beroep zich in de tijd heeft ontwikkeld, hoe de identiteit van de voorganger van kerk tot kerk verschilt en hoe het beroep zich onderscheidt van andere beroepen.

De Nederlandse voorgangers geven in ons onderzoek aan blij verrast te zijn, dat met de lockdown een plotseling einde kwam aan een vergadercircuit. Bij de open vragen verzuchten veel geënquêteerden in antwoord op de vraag wat minder belangrijk is geworden: vergaderen! Vergaderen kan online veel korter, efficiënter en, ontdekken Nederlandse pastores, het hoeft veel minder vaak. Er werd vóór de coronacrisis dus heel erg lang en veel vergaderd, en vaak ging het in deze vergaderingen over triviale zaken. Daar was veel tijd mee gemoeid.

We noemden al de in Malta gesignaleerde toegenomen tijd voor reflectie en juist dat wordt ook in Nederland genoemd. De avonden werden aanzienlijk rustiger. De tot de beroepsidentiteit behorende taken van leidinggeven, aansturen, en administratie worden anders ingevuld. Ook de hoeveelheid en het soort taken van de voorganger wordt dus door de noodzaak tot online communicatie beïnvloed. Digitale technologie verandert de reikwijdte van de taken, maar ook de perceptie ervan: waarom deed ik dit allemaal? En kunnen we dit niet zo blijven doen?

Hoe nu de gemeente aan elkaar te verbinden?

Samenvattend, het creatief vormgeven van diensten, en het in korte tijd leren werken met 'Zoom', 'Teams', 'Meet' et cetera heeft de pastorale identiteit veranderd: de hybride pastor kondigt zich aan. Het heeft ook geleid tot een concentratie op een aantal kerntaken: voorgaan in de kerkdienst, daarin pastorale zorg geven aan het geheel van de gemeente of parochie, oog hebben voor de toepassing op het alledaagse leven. De vraag hoe de gemeente aan elkaar te verbinden, dát lijkt de grootste uitdaging te zijn.

— Theo Pleizier is universitair docent Praktische Theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Groningen.
— Henk de Roest is hoogleraar Praktische Theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Groningen.

Een gebed voor alle tijden:
buitengesloten van de kerkdienst
of alleen digitaal kunnen vieren.
Hoe dan ook: Hij wil ons niet ontbreken.

Gij zijt nabij

Zo wonderlijk, Heer, waar en hoe
U zich vinden en ontmoeten laat.
Wij zoeken de stilte en verdwalen
in de kleine besognes van de dag.
Loop ik aan zon en schoonheid voorbij
door de mallemolen in mijn hoofd,
dan fietst een peuter licht op mijn pad.
Soms denk ik dat ik niet meer geloof
maar een vriendin weet wel beter:
'Hij laat niet los wat zijn hand begon,
jouw ongeloof kan Hij heus de baas'.
Geveld door ziekte, bezorgd en bang
is er lieve zorg en slaap ik getroost.
Thuis aan de dis tegenover mijn lief
is goedheid het brood dat ik ontvang.
De taal van licht, van brood en beker,
waar ik ook ga, spreekt Gij ons aan.

Rob van Essen

URK 2021
'DAT WAS NIET ZO HANDIG'
'WAT JE ZEGT'
JOH. 18:10
'MAAR DENK AAN PETRUS, DAT WAS OOK NIET ZO HANDIG...'
LUCAS 22:51
'EN WAT KON HET BIJZONDER GEBRUIKT WORDEN..'
'EN WAT EEN IMPACT ZAL HET GEHAD HEBBEN.'

'WEET JE, ER GROEIT EEN GENERATIE OP VOOR WIE GELOVEN IN GOD MINDER VANZELFSPREKEND IS DAN EEN COMPUTER OF MOBIEL-VERBINDING.'
'EN ONBEKEND MAAKT ONBEMIND.'
'DUS TIJD OM OP ZOVEEL MOGELIJK MANIEREN TE LATEN ZIEN DAT GOD VAN ONS HOUDT EN DAT DE KERK EEN ZIEKENHUIS IS VOOR VERGEVEN ZONDAREN..
..EN NIET EEN MUSEUM VAN SUPERHEILIGEN.'
'EN WAT EEN IMPACT KAN DAT HEBBEN!'

Theologische toerusting via e-learning neemt hogere vlucht

Netwerk-educatie op het zuidelijk halfrond

Zesentwintig jaar geleden zette ik mijn eerste stappen in het onderwijs als docent wiskunde. Een prachtig vak om te onderwijzen aan prachtige jonge mensen. Als ik twee jaar geleden gehoord zou hebben van een idee om digitaal les te geven, waarbij de leerlingen vanuit huis hun lessen zouden volgen, zou ik dat idee naar het rijk der fabelen hebben verwezen.

Met de komst van corona heeft de digitalisering echter een hoge vlucht genomen. Tijdens de eerste lockdown in maart 2020 werden we van de ene op de andere dag gedwongen over te stappen op digitaal onderwijs. Vrijdag 13 maart vorig jaar nam ik afscheid van de leerlingen met een gekscherend: 'Misschien zitten we voor de rest van het schooljaar thuis.' Dit bleek werkelijkheid te worden.
De eerste weken was het zoeken naar mogelijkheden. Welke programma's lenen zich goed voor online onderwijs? Hoe doe je de uitleg? Hoe kun je leerlingen individueel helpen? Toen we in de tweede lockdown terecht kwamen, bleek alles veel soepeler te gaan. Er werden meer eisen aan leerlingen en collega's gesteld. Leerlingen erkenden ruiterlijk de eerste lockdown niets te hebben gedaan, uitzonderingen daargelaten. Organisaties, scholen, maar ook ngo's moesten hun weg zien te vinden in het 'nieuwe normaal'. Was de computer eerder een hulpmiddel dat gebruikt werd als 'veredelde typemachine', nu werd het een onmisbaar gereedschap. Vergaderingen en overleggen gingen digitaal. En ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat dat ook in de toekomst nog wel zal blijven gebeuren.

Voor onze organisatie NET Foundation veranderde er natuurlijk ook een en ander. Toch waren de veranderingen ook weer niet zo rigoureus. Als NET Foundation deden we al veel digitaal. Dit is in het laatste jaar alleen maar toegenomen.

Missie

NET staat voor Network Education Theology. We geven theologisch onderwijs aan voorgangers in het zuidelijk halfrond, zodat zij op hun beurt weer anderen kunnen

Ondanks corona gaan de trainingen van NET met lokale trainers door in Kenia, mét onderlinge afstand en mondkapjes.

toerusten. Onze missie ontlenen we aan 2 Timotheüs 2:2: 'En wat u van mij gehoord hebt onder vele getuigen, vertrouw dat toe aan trouwe mensen die bekwaam zijn om ook anderen te onderwijzen.'
Deze mensen die wij 'ontmoeten' zijn eenvoudige mensen met een alledaags beroep. Ze zijn keukenmonteur, visserman of taxichauffeur. Maar ze hebben de liefde van God in het hart, waardoor ze niets liever willen dan het Evangelie verkondigen. Het ontbreekt hen echter aan mogelijkheden. Een gedegen theologische opleiding is er niet.

Deelnemers aan een NET-conferentie hebben een boekje gekregen: 'Coronavirus and Christ' van John Piper.

Bovendien wonen sommigen zo afgelegen, dat het onmogelijk is om fysiek te studeren. Door digitaal onderwijs zijn deze mensen toch te bereiken.

Werkwijze

Vanuit NET Foundation hebben we een tiental cursussen ontwikkeld rondom het thema 'Serving in God's Vineyard'. Hier komen basiscursussen aan bod als 'Oude Testament' en 'Nieuwe Testament', maar ook cursussen die ingaan op pastoraat, huwelijk en familie enzovoort. De cursussen worden digitaal aangeboden, waarbij in circa zes weken tijd één cursus wordt behandeld. Dit gebeurt onder leiding van een van ons die de voortgang van de cursisten bewaakt. Omdat cursisten op hun eigen tijd kunnen inloggen, is extern motiveren geen overbodige luxe.

Iedere week wordt er uit een boekje een tekstgedeelte behandeld. Dit lezen de cursisten zelf. Ze krijgen een videofragment te zien, waarin de les wordt uitgelegd. Daarnaast maken ze verwerkingsopdrachten en discussiëren ze op een forum. Wanneer voorgangers de cursussen doorlopen hebben, geven zij op hun beurt het geleerde weer door aan de mensen in hun omgeving. Hiermee hopen we het effect te bereiken

van rimpelingen die je krijgt als je een steentje in het water gooit, wat zorgt voor steeds grotere kringen.

Studiecentra

We werken met name in landen waar voorgangers weinig toerusting hebben ontvangen of kunnen krijgen en daar waar de kerk vervolgd of gediscrimineerd wordt. De laatste jaren zijn we overgegaan op meer aansturing vanuit de landen zelf. Werd eerder alles vanuit Nederland aangestuurd, nu hebben we een zevental studiecentra in de landen zelf, van waaruit trainingen worden gegeven.
Deze zijn te vinden in Kenia, Zambia, Oeganda, India, Cuba, Ecuador en in een Aziatisch land. Hiermee zijn ook grofweg de gebieden getekend waar we werken: Afrika, Latijns-Amerika en Azië. Vanuit deze studiecentra worden driedaagse trainingen gegeven aan voorgangers. De overnachtingen en het eten worden veelal gesponsord, aangezien het anders voor sommigen niet te betalen is.

Onontbeerlijk om in landstaal een vervolg te geven

We zien een duidelijke meerwaarde van deze studiecentra. Eén groot voordeel is dat de trainingen in de landstaal worden gegeven. De voertaal bij e-learning is Engels of Spaans. Het is goed om een eerste basis te leggen door middel van e-learning. Het scheelt veel reistijd. Bovendien is reizen nu nog niet (of amper) toegestaan. De cursussen staan ook goed in de steigers, zodat ze garant staan voor een gedegen opleiding. Maar dat er daarna in de landstaal een vervolg aan gegeven wordt is onontbeerlijk. Te meer omdat zij hun mensen kennen en ook de cultuur. Voorbeelden die wij aansprekend vinden, landen in sommige culturen helemaal niet. Nu heeft men de mogelijkheid zelf de cursusinhoud aan te passen aan de eigen context.

Doelgroep

Zoals gezegd richten we ons met name op voorgangers, die op hun beurt weer anderen opleiden tot voorganger. Daarnaast bieden we ook ondersteuning aan bijbelscholen die met e-learning aan de slag gaan. We hopen onze expertise op deze wijze te kunnen inzetten om hen te helpen zo goed mogelijk te werken via het wereldwijde web. Wij richten ons minder op het individu. We bieden dus geen individuele begeleiding aan mensen die geïnteresseerd zijn in de Bijbel, maar richten ons specifiek op het toerusten van voorgangers.

Impact

De mensen die de trainingen volgen zijn over het algemeen heel positief. Zo even een paar reacties naar aanleiding van een conferentie in Oeganda.

> ‘Ik zou willen dat alle voorgangers hier waren voor deze trainingen.’

> ‘Sommige voorgangers waren eerst heel sceptisch, maar zijn nu grote voorstanders.’

Zoom-meeting rondom een partnerschap tussen een Bijbelschool in Latijns-Amerika en één in Mozambique.

'Ik ben God beter gaan leren kennen en ik sta nu als herder sterker. Ik heb veel trainingen gehad, maar deze trainingen van NET Foundation hebben mij het meest gevormd.'

'Ik zie sommige dingen nu in een ander licht. Ik heb geleerd mensen meer te waarderen, meer aandacht te geven. Ook durf ik meer verantwoordelijkheden uit handen te geven.'

'Docenten van NET Foundation zijn nederig, benaderbaar en sociaal in vergelijking met anderen die ik bij andere trainingen heb meegemaakt.'

Afhankelijk

We beseffen in alles afhankelijk te zijn van de zegen van God. 'Als de HEERE het huis niet bouwt, tevergeefs zwoegen de bouwers eraan' (Psalm 127:1). Het is God die Zijn Kerk bouwt, dwars door alle tegenstand heen. Discriminatie en vervolging of geringe opleidingsmogelijkheden kunnen Hem niet tegenhouden. God werkt ook dwars door corona heen. Of misschien mogen we zeggen: God gebruikt corona om het Evangelie verder te brengen.

Pastor Baldéon uit Ecuador ziet hoe corona ook een positieve kant heeft: 'Er zijn mooie initiatieven via YouTube en WhatsApp, waardoor veel meer mensen bereikt kunnen worden.'

Pastor Azeem uit Azië ziet hoe in deze tijd mensen hoop geboden moeten krijgen. Juist nu ziet hij hoe mensen er veel meer voor elkaar kunnen zijn, doordat allerlei drukke werkzaamheden wegvallen. 'God is *in control*!'

In Kenia ziet Pastor Ngala hoe de moderne media goed gebruikt kunnen worden voor de verspreiding van het Evangelie. Zo wordt er onder andere gebruikgemaakt van een radioprogramma, waar veel naar geluisterd wordt. Ngala ziet een revival onder christenen. 'Er is honger naar het Evangelie. Preken zijn geen droge kost meer. Ze vragen om toepassing in het dagelijkse leven.' De coronacrisis heeft ook nog een ander positief punt volgens Ngala. Doordat oudere voorgangers vanwege besmettingsgevaar noodgedwongen thuis blijven, nemen jongeren hun plaats in. Zodoende is er een verjonging van het voorgangersbestand.

Vloek of zegen

Twee jaar geleden dachten we nog niet aan thuisonderwijs. Een vak als godsdienst zou al helemaal niet digitaal gegeven kunnen worden. 'Fysieke ontmoeting is onmisbaar bij godsdienst', zo zeiden collega's die dat vak geven. Ook zij ontkwamen niet aan het digitaliseren van hun lessen. En ook bij hen gaat het goed. En natuurlijk gaat er niets boven fysiek onderwijs.

E-learning is niet meer weg te denken

Maar e-learning is niet meer weg te denken uit onze maatschappij en zal ook wel gedeeltelijk blijven. Een lied luidt: 'Tel uw zegeningen, tel ze een voor een en je ziet Gods liefde dan door alles heen.'

Pr. Alozious Ssekate of Mityana said his ministry has changed due to the knowledge, he said: 'I have increased in knowing God and being keen on how I shepherd. I have gone through many different trainings but NET trainings have done great work in me. I used to burn out but I have learnt to delegate. NET trainings has put my ministry on the rock.'

Another lady said due to the training she sees things differently, ministers and handles issues differently. She has learnt to value people, give them time and give them responsibilities.

Heeft corona ons beperkt? Ja en nee. Ja, als we kijken naar de (on)mogelijkheden van fysiek contact. Nee, als we zien hoe e-learning alleen maar een hogere vlucht heeft genomen. We tellen onze zegeningen. We tellen de zegeningen van God. Iedere dag opnieuw is het weer een verrassing als we horen van de zegeningen in het veld. En we verwachten de grootste zegen: Christus' komst op de wolken van de hemel, zodat er geen beperkingen meer zullen zijn, e-learning niet meer nodig is en wij elkaar, maar bovenal Christus zullen zien van aangezicht tot aangezicht.

Soli Deo Gloria!

— Arjan van den Noort is storyteller/communicator bij NET Foundation.

KENIA

Online diensten in Kawangware Parish

Sinds april vorig jaar ben ik als predikant van de Reformed Church of East Africa vanuit Nederland betrokken bij wekelijkse online kerkdiensten via Zoom. Die gaan uit van de Kawangware Parish in een achterstandswijk van de Keniase hoofstad Nairobi. Vanwege een lockdown mochten er een lange tijd geen fysieke kerkdiensten gehouden worden en werd – evenals in Nederland – toevlucht gezocht tot het internet.

Vanaf het begin is gekozen voor een interactieve benadering. Predikanten gaan om beurten voor en de aanwezige gemeenteleden doen mee met schriftlezingen, gebeden, gezang en mededelingen. Al spoedig sloten broeders en zusters uit up-country *gemeenten zich aan en werd het minder een activiteit van de lokale* parish. *Daarbij kwam dat een aantal gemeenteleden vanwege de lockdown naar hun familiegebied was vertrokken en van daaruit probeerden het gemeentewerk in Kawangware te ondersteunen.*
Inmiddels heeft de presbytery *(een soort classis) van Nairobi, waaronder Kawangware valt, de verantwoordelijkheid voor de online diensten overgenomen en melden zich geregeld gemeenteleden of vrienden vanuit de diaspora zich aan (onder meer Burundi en de VS). Gemiddeld doen vijftien tot vijfentwintig Zoomgebruikers mee, vaak met het hele gezin of vrienden erbij. De meesten doen dit vanuit huis, maar sommige vanuit de auto of een hobbelende bus of lokale taxi. Dankzij de goedkopere – veelal Chinese – smartphones en makkelijk toegankelijke databundels is het internet voor velen toegankelijk, maar zeker niet voor alle gemeenteleden. Ik denk daarbij aan de vluchtelingen uit Zuid-Soedan en andere minder draagkrachtigen.*

Tijdens de lockdown vonden er naast de online diensten ook speciale huisbezoekprogramma's plaats om contact te houden met gemeenteleden van wie een aantal een baan of business was kwijtgeraakt. Via een diaconaal fonds konden er voedseldistributies gedaan worden en mensen geholpen worden met achterstallige huur of schoolgeld. Ook nu de laatste lockdown is opgeheven, duren de online diensten voort. Ze vinden plaats in de vroege ochtend en worden plaatselijk gevolgd door fysieke diensten. Ook het zondagschoolwerk kreeg een impuls doordat een actieve lerares met toegang tot goed materiaal het initiatief nam tot wekelijkse online bijeenkomsten.

— Kees de Blois is verbonden aan de United Bible Societies (UBS) en predikant van de Reformed Church of East Africa (RCEA).

Diphus Chemorion
Teacher- BRAMUEL
Rev Peter Kiriswa
ABUCHERI FRANCIS

Japhether Kisaka
Jeremiah
loryne
George kiboi

Lokaal en lichamelijk Christus ontmoeten

Over sacramenten in tijden van *e-Eucharist*

Is een online kerkdienst een 'echte' eucharistieviering? Wat leren we door de coronacrisis over de sacramenten? In dit artikel bespreekt Mattijs Ploeger de positieve kanten van de online diensten, vanuit ervaringen in de Oud-Katholieke Kerk de afgelopen periode. Tegelijk maakt hij duidelijk wat we als 'online kerkgangers' missen: de lokale en lichamelijke ontmoeting met Christus en elkaar.

Wanneer ik mij als theoloog bezighoud met liturgische thema's rond de coronacrisis, vraagt dit allereerst om bescheidenheid. Liturgische vragen zijn van beperkt belang naast de grote medische en economische problemen, waar mensen persoonlijk en wij als samenleving mee te maken hebben. Toch mag gerust worden gezegd dat ook de kerkgemeenschap getroffen is door de coronacrisis, omdat het hart van ons kerkelijk leven – de viering van de liturgie – aan sterke beperkingen onderhevig was en is. Voor een kerk die sacramenteel denkt en leeft, en volgens velen een specifiek liturgisch accent heeft, is het beslist ingrijpend dat we maandenlang niet fysiek aan de eredienst konden deelnemen, de communie niet konden ontvangen en ook nu nog slechts beperkt de lofzang kunnen (mee)zingen.

De waarde van online diensten

Toch ging het liturgische leven van de Oud-Katholieke Kerk door – via de online kerkdiensten, eerst centraal vanuit Amersfoort, later vanuit de twee kathedralen in Utrecht en Haarlem. Deze diensten hebben in elk geval drie dingen mogelijk gemaakt.

Ten eerste konden we meeleven met het kerkelijk jaar. We hebben geen van de zondagen en andere belangrijke dagen in Veertigdagentijd en Paastijd hoeven missen, noch in 2020 noch in 2021. De Schriftlezingen, de liturgische gebeden, de goed gekozen gezangen – we konden het kerkelijk jaar intensief blijven vieren.

Ten tweede werd de gemeenschap in stand gehouden. De live chat tijdens de online diensten maakte dat op ontroerende wijze duidelijk. We zagen elkaars namen (voordeel van een kleine kerk: velen kennen ook mensen uit andere parochies), we schreven elkaar

wat we anders zouden hebben gezegd: 'Een gezegende dienst, vrede zij met je, een goede zondag!' En als alles weer écht normaal is, zullen de bisschoppen en priesters het nog gaan missen, dat tussen preek en credo niet meer enthousiast wordt geroepen: wat een preek! Onze deelname was online en digitaal, maar daarmee niet minder echt of oprecht. Ten derde konden we de eucharistieviering bijwonen.

Thuis brood en wijn? Online dienst een privé-mis?

Over dat derde punt wil ik het hebben in dit artikel. Wat hebben we eigenlijk gedaan, toen we online de eucharistie meevierden of tenminste bijwoonden? Valt er theologisch iets te zeggen over *e-Eucharist* (elektronische eucharistie)?
In protestantse kring is door sommigen gesuggereerd dat je thuis brood en wijn zou kunnen nemen terwijl je naar de online dienst zit te kijken. Andere protestanten spraken dat tegen en zeiden dat het sacrament afhankelijk is van gemeenschappelijkheid en fysieke aanwezigheid.
In katholieke kring hebben sommigen bezwaar gemaakt tegen de 'privé-missen' die online zouden worden opgedragen: die vorm zou indruisen tegen de hedendaagse opvatting van de eucharistie als gemeenschappelijke viering en maaltijd. Andere katholieken spraken dat tegen en zeiden dat een online dienst met enkele personen geen privé-mis is, en al helemaal niet wanneer online een hele gemeenschap meeviert.

Wel of niet fysiek ter communie

Wanneer iemand bij de online diensten een intense verbondenheid heeft ervaren met Christus en de kerkgemeenschap, is het niet mijn taak als theoloog om te beweren dat die ervaring op een lager plan zou staan dan de fysieke, sacramentele communie. Wel meen ik dat die ervaring vanuit theologisch perspectief eerder te verklaren is vanuit de alomtegenwoordigheid van Christus dan vanuit het sacrament. Kijken naar de hostie tijdens het eucharistisch gebed, 'geestelijke communie' ervaren met Christus en met elkaar, dat zijn bekende en mooie ervaringen. Immers, ongeveer een heel millennium – vanaf de middeleeuwen tot in de twintigste eeuw – was dat de manier waarop de meeste gelovigen de eucharistie meemaakten. Fysiek, sacramenteel ter communie gaan deed men maar heel af en toe.
Toch hebben we niet voor niets herontdekt dat fysiek, sacramenteel ter communie gaan eigenlijk bij de viering van de eucharistie hoort. Eucharistisch gebed en communie zijn de twee belangrijkste elementen van het eucharistische gedeelte van de dienst. In deze coronatijd is gebleken dat twee aspecten onmisbaar zijn voor de communie en voor de sacramenten in het algemeen: het lokale en het lichamelijke.

Lokaal

De Oud-Katholieke Kerk en theologie hebben ervaring met nadenken over het belang van het lokale. De 'lokale kerk' (bisdom of landelijke kerk) is het uitgangspunt van ons kerkelijk denken. Dus ons uitgangspunt is niet de 'universele kerk', hetzij opgevat als 'onzichtbare', geestelijke kerk (zoals sommi-

ge protestanten het zien), hetzij opgevat als uniform instituut onder leiding van Rome (zoals rooms-katholieken het officieel zien). Laat ik er meteen bij zeggen: de uitdaging voor ons is om de lokale kerk in gemeenschap te krijgen en te houden met de andere lokale kerken, wat niet eenvoudig is.
Het lokale heeft voor ons belang, omdat er geen ander leven (ook geen ander gelovig en kerkelijk leven) bestaat dan ons leven hier-en-nu. Wij leven in een bepaalde cultuur met een bepaalde manier van denken en aanvoelen. In andere culturen van Europa en van de wereld denkt en voelt men heel anders. Zou het ooit lukken, dat eigene van elkaar te respecteren en toch 'communio' (kerkelijke gemeenschap en verbondenheid) met elkaar te hebben? Het is een haast utopisch ideaal voor deze in zichzelf verdeelde wereld. En toch is het de droom van de oudkatholieke ecclesiologie. Daarom durven we soms ook wat overmoedig beweren dat onze kerkelijke visie tegelijkertijd relevant is voor de wereld. Omdat we in naam van Christus geloven in ieders eigenheid én in gemeenschap.

In naam van Christus geloven in ieders eigenheid én in gemeenschap

In de lokale werkelijkheid waarin wij leven, ontmoeten we Christus in de sacramenten. Waar christenen op één plaats bij elkaar komen en samen de lokale kerk vormen,

Eucharistieviering van de Lucasorde in de kapel van Helvoirt, juni 2016.

voorgegaan door de bisschop of diens plaatsvervangende priester, daar is kerk. Kerk betekent: de gemeenschap van Jezus Christus. En gemeenschap met Christus betekent: zó intens in hem opgenomen worden door doop en eucharistie, dat wij zijn lichaam op aarde heten (Paulus). Hij is 'in ons' en wij zijn 'in hem' (Johannes). Dat is zo concreet, dat werkt niet via 'denken aan' of kijken naar een scherm. Daarvoor moeten we fysiek op één plaats bij elkaar komen. Het is als met geliefden …

Lichamelijk

En dat is meteen het tweede kenmerk van sacramenten: dat ze lichamelijk zijn, als bij geliefden. We hebben die lichamelijkheid wel wat geminimaliseerd. Met Christus verdrinken in het water van de dood en met Christus opstaan tot een nieuw leven is geworden tot een soort besprenkeling. Ook het bruiloftsmaal van het Lam is karig geworden.

Verschil tussen geloven met je brein en geloven met je lijf

Maar toch: we worden lichamelijk aangeraakt door en namens Christus. Een plens water op je gezicht, een stevige hand op je hoofd, een geurige olie op je hoofd en handen. En het vaakst: een stukje brood en een slokje wijn, Christus in ons en wij in hem. Sacramentaliteit maakt het verschil tussen geloven met je brein en geloven met je lijf. Volgens de katholieke variant van het christendom gaat het niet zonder ons lijf. Christus houdt van ons en wij houden van Christus, met huid en haar – zoals de katholieke en protestantse mystici altijd hebben bezongen. Daarom is het zo'n gemis om niet fysiek, sacramenteel ter communie te kunnen gaan. Als geliefden, die ver weg van elkaar zijn. Brieven schrijven – of tegenwoordig e-mails en appjes – is fijn en belangrijk. Maar zonder lichamelijk contact kunnen geliefden niet langer dan strikt noodzakelijk. De theoloog Louis-Marie Chauvet gaat zo ver om te zeggen dat we altijd nog ons lichaam hebben, zelf als onze geest het bewustzijn van geloof is kwijtgeraakt. Zelfs dan kunnen we nog onze hand uitstrekken om te ontvangen wat Christus ons geeft. Ontroerend om te beseffen dat dit onszelf kan betreffen, hetzij als we een periode doormaken waarin het geloof ons verlaten lijkt te hebben, hetzij wanneer onze geest door ziekte of ouderdom zozeer is verward, dat we alleen nog lichamelijk kunnen ontvangen: Gods levende Woord op de tong, Christus' geurige balsem op hoofd en handen.

Corona leert ons dus niet opeens een 'nieuwe' theologie van de sacramenten. Maar corona maakt wel duidelijk, wat kerk en sacramenten ons geven: de lokale en fysieke ontmoeting met Christus en met elkaar. We worden ons er opnieuw van bewust wat we missen als dat wegvalt. En we verheugen ons, dat we er weer lokaal en fysiek aan kunnen deelnemen. Nu het zingen nog!

— Mattijs Ploeger is rector van het Oud-Katholiek Seminarie aan de Universiteit Utrecht, waar hij systematische theologie en liturgie doceert.

NEDERLAND

PaasChallenge via QR-codes

In de kerstvakantie van 2020 organiseerde Kerk Delfgauw de QeRstwandeling. Om de zoveel jaar werd het kerstverhaal uitgespeeld in het dorp en zetten we een mooi evenement neer. Maar in oktober 2020 was duidelijk dat vanwege de corona-lockdown evenementen verboden zouden zijn. Toen zijn we gaan omdenken: hoe kunnen we de kerstwandeling zo organiseren dat het géén evenement is? Na overleg met de veiligheidsregio bleek dat het loslaten van een datum de sleutel was. De scènes uit het Kerstverhaal werden van tevoren opgenomen en achter QR-codes door het dorp verspreid. Via een inschrijfsysteem konden mensen extra coronaproof meedoen. Met achthonderd deelnemers was het een groot succes!

Direct na Kerst nam ik contact op met de innovatie-goeroe van de Protestantse Kerk in Nederland: Johan ter Beek. Zou een vergelijkbaar 'niet-evenement' niet landelijk uitgerold kunnen worden met Pasen? Johan was direct enthousiast. Budget en bemensing was beschikbaar bij het al bestaande concept van de PaasChallenge. Johan en ik gingen samen met spelmaker Roald Schaap van Kitemedia aan de slag. Het Paasverhaal heeft natuurlijk een andere beleving dan het Kerstverhaal. De vorm werd opnieuw die van een wandeling met QR-codes. Daaraan werden spelelementen toegevoegd: dilemma's, fysieke opdrachten, en de keuze uit vier karakters uit het Paasevangelie. Deelnemers speelden zelf een rol in The Passion! Uiteindelijk hebben 17.000 smartphones meegedaan, dat wil zeggen zo'n 50.000 deelnemers. En zelfs het Jeugdjournaal heeft er een item over gemaakt.

QR-codes zijn een prachtig middel. Ze bieden enorm veel mogelijkheden. Ik vond het ook wel mooi passen bij Kerst: God Zelf is mens geworden, hemel en aarde raken elkaar, net zoals een QR-code de digitale en fysieke wereld met elkaar verbindt. Het succes van de PaasChallenge onderstreept ook de filosofie en theologie van de Homo Ludens, de spelende mens van Johan Huizinga. In de kerk erkennen we al tijden spelelementen in de liturgie. Maar wat biedt de notie van spelende mens voor kerk-zijn buiten de liturgie? De smartphone maakt dat we toch al aan het gamificeren zijn. Laten we dat dan inzetten voor het Goede.

Websites

jeugdjournaal.nl/artikel/2375313-het-is-pasen.html

Natuurlijk kon de PinQsteRchallenge van 13-23 mei niet uitblijven: waarishetfeest.je

— Robert Stigter is predikant van de protestantse wijkgemeente Kerk Delfgauw.

Ga naar www.kerkdelfgauw.nl/paaschallenge of scan de QR-Code
Jong Protestant
PAASCHALLENGE 2021
De Weg door Jeruzalem
Paas Challenge Delfgauw
Doe je mee?
Een coronaproof QR-Code wandeling door Delfgauw

‘Het is nog te vroeg om hosanna te roepen’

Stefan Paas over digitale ontwikkelingen in de kerk

In het Zoom-scherm schuiven onze boekenkasten haast naadloos ineen, zodat we een muur van gedrukte godgeleerdheid achter ons hebben. Is het papieren tijdperk passé en lonkt er een gouden digitale toekomst voor de kerk?

Daarvoor gaan we te rade bij Stefan Paas (1969), hoogleraar Missiologie en interculturele theologie aan de Vrije Universiteit en hoogleraar Missiologie aan de Theologische Universiteit Kampen (de eerste niet-vrijgemaakt-gereformeerde docent daar).

Stefan Paas is niet bang om op sociale media in gesprek te gaan over de (on)zin van geloven.

Van christelijk-gereformeerde huize was hij in 2005 één van de initiatiefnemers van Via Nova in Amsterdam[1], ‘een beweging van mensen (gelovig of niet) met Jezus als basis en oriëntatiepunt’. In 2001 publiceerde hij *Jezus als Heer in een plat land: op zoek naar een Nederlands evangelie*. Je zou kunnen zeggen dat Via Nova – zijn ‘thuisgemeente’ – mede een vrucht is van die bezinning. Een soort christelijk-gereformeerde pioniersplek. Niet bang zijn voor de cultuur, geen ach en wee-geroep over de secularisatie.

Het is een constante, die ik ook in ons gesprek over digitalisering beluister. Zeker, de coronapandemie maakt het ons niet makkelijk, maar er bloeit ook van alles op! We kunnen wel klagen dat we niet meer samen kunnen komen, maar als het om de ‘gemeenschap’ (*koinonia*) gaat blinken protestanten daar niet zo in uit.

In 2018 werd Stefan uitgeroepen tot ‘theoloog des vaderlands’. Aan zijn verkiezing heeft zeker bijgedragen dat hij het niet schuwt op sociale media (zoals Twitter) en elders in gesprek te gaan over de zin en onzin van christelijk geloof.

Dankbaar en waakzaam

Ik open het gesprek met de opmerking dat ik een beetje 'corona-moe' ben. Vergaderen voor het scherm is weinig creatief en even napraten bij de deur zit er niet in. En dan de kerkdiensten, waar niet gezongen mag worden of die je alleen thuis kunt volgen! Over missionair gemeente-zijn gesproken: hartelijk verwelkomd worden, verstillen in een kerkgebouw, een kaars aansteken, muziek die je raakt, ontmoetingen tijdens de koffie na afloop.

Stefan herkent het wel: 'Natuurlijk is het goed als deze schrale tijd weer voorbij is.' Digitale ontmoetingen, zo ervaart hij, maken minder creativiteit los. Het gaat er zakelijker aan toe. Terwijl in allerlei digitale fora deelnemers met korte lontjes de communicatie nog wel eens verstoren.

Maar éérst wil hij wel opmerken dat we dankbaar mogen zijn dat ons dit *nú* overkomt. 'Vijftien jaar geleden had ik geen college meer kunnen geven, was er geen alternatief geweest voor kerkgang.' Heel het onderwijs lag plat. Er zijn nu zoveel technische mogelijkheden. Het zou ook best goed kunnen uitpakken dat het thuiswerken ontdekt is als een reëel alternatief. In het licht van de klimaatcrisis is het winst als we minder autokilometers maken en voor vergaderingen niet heel de wereld over vliegen. Het is wel te hopen dat we met vliegen niet weer helemaal losgaan als de pandemie voorbij is.

'We moeten trouwens wel waakzaam zijn, want de sociale media zijn niet neutraal. Hoe afhankelijk zijn we voor onze communicatie van multinationale providers? Welke rol speelt de reclame en hoe bewaken we de vrijheid? In China wordt de schaduwzijde van de digitale samenleving zichtbaar. De digitalisering maakt het ook mogelijk burgers constant te monitoren. Je kunt als burger strafpunten krijgen, waardoor je sociaal buiten spel komt te staan.'[2]

Het evangelie wordt verkondigd

Het is ook niet goed, zo stelt Stefan, dat we de eigen ervaring normatief maken of vanuit de theologie te grote woorden spreken. 'We gaan onmiskenbaar door een moeilijke periode, maar ook via de sociale media en web-ontmoetingen vindt verkondiging plaats. Je hoort van kerken waar de normale kerkgang overtroffen wordt door volgers van nu gestreamde diensten.' Voordeel is ook dat mensen op elk moment in de week aan kunnen haken. Het is anderzijds ook te vroeg om nu al hosanna te roepen over de digitale ontwikkelingen of de kerkdienst in een fysiek gebouw af te schrijven.'

Een eigentijdse invulling van 'gavengericht' gemeente-zijn

Pluspunt is zeker dat veel kerkdiensten, die aan het begin van de crisis wat duffig waren, een visuele 'make-over' hebben gekregen. Er is bijgeleerd in gemeenten en parochies. Diensten zijn geen één-tweetje meer van voorganger en organist. Vooral jongeren, die met laptop en camera kunnen omgaan, grijpen hun kans. Een eigentijdse invulling van 'gavengericht' gemeente-zijn. De zondagsdiensten zullen in de toekomst op veel plaatsen een hybride structuur houden. Dat is een interessante ontwikkeling

'In deze tijd werkt de coronapandemie als een katalysator.'

– zeker voor jongeren die de wereld binnen krijgen via hun telefoon.

Vertrouwensband voorganger en zinzoeker meer dan ooit cruciaal

Stefan ziet meer in de analyse van wat zich nu ontvouwt, dan dat hij al aan een evaluatie toe is. Klaagzangen helpen ons in ieder geval niet verder. De huidige cultuuromslag – ook zonder 'corona' was die ontwikkeling er al – betekent ook dat de theologische autoriteit van de voorganger afbrokkelt. Via Google kunnen mensen direct controleren wat er wordt beweerd. Meer dan ooit zal de vertrouwensband tussen voorganger en gemeentelid/zinzoeker cruciaal zijn. De gemeenschap wordt uitgedaagd tot kritisch, maar wel constructief mee-denken. Theologische kennis blijft belangrijk voor de voorganger, maar is wel diffuser geworden.

Ziekte van de ziel

Het kan haast niet anders of we komen al pratend ook bij het nepnieuws en de complottheorieën uit. Hoe stel je je op als gelovige of pastor in deze arena van elkaar uitsluitende 'waarheden' op?

Na enig stilzwijgen merkt Stefan op 'dat we niet overal ruzie over moeten maken'. Hij signaleert als een achterliggend probleem dat we al een jaar in een lockdown zitten. Mensen zijn onzeker en als je tientallen ontmoetingen hebt in de week, maakt je dat minder vatbaar. Als je met een gek idee wakker wordt, is er niemand tijdens de koffiepauze op je werk die je tegenspreekt. 'Maar … als het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, waar wetenschappelijke kennis in overvloed is, complotdenkers niet weet te overtuigen, dan lukt het mij zeker niet! Het is een soort 'eenzame opsluiting'-symptoom: het brein krijgt te weinig prikkels.'

Hoe komt het, vraag ik, dat sommigen in 'bijbelgetrouwe' kringen zo gevoelig zijn voor het complotdenken, zoals bijvoorbeeld dat Bill Gates achter de coronapandemie zit? De 'evangelist' Dieleman noemt het coronavaccin zelfs 'een complot uit de hel'.

Stefan: 'Ik las onlangs weer eens in *Orthodoxie* (verscheen in 1908) van Chesterton. Zijn beschrijving van 'de gek' in het tweede hoofdstuk doet sterk denken aan de hedendaagse complotdenker.'

'Mensen die vervreemd zijn geraakt van de werkelijkheid'

Natuurlijk zocht ik (RvE) dat even op in mijn vooroorlogse exemplaar en las bij Chesterton: 'mensen die uiteindelijk vertrouwen op een klein aantal cynische vooronderstellingen die onjuist zijn'. Stefan Paas lijkt hem ook daarin bij te vallen: 'Het zijn mensen die vervreemd zijn geraakt van de werkelijkheid. Eigenlijk zit de complotdenker vast in een gedetermineerd wereldbeeld, terwijl de werkelijkheid veel spannender en rommeliger is. Christenen geloven namelijk dat deze wereld Góds wereld is. Het is een ziekte van de ziel als je dat basisvertrouwen verliest.'

'Eigenlijk zit de complotdenker vast in een gedetermineerd wereldbeeld, terwijl de werkelijkheid veel spannender en rommeliger is.'

Ik herinner Stefan aan de miljoenenoplage van Hal Lindsey's 'De planeet die aarde heette' (1970), waar veel van mijn bijbelschoolstudenten als een blok voor vielen. Rusland zou Israël binnenvallen en miljoenen christenen zouden vóór alle ellende losbrak ten hemel varen. Lindsey schreef tijdens de Koude Oorlog, toen de vrees voor een kernoorlog leefde.

'In onzekere tijden zie je apocalyptische opvlammingen', zegt Stefan. 'In deze tijd werkt de coronapandemie als een katalysator. In christelijke kring, maar ook breder in deze rationele, gesecularisseerde werkelijkheid. Juist in zulke tijden is het zaak het hoofd koel te houden en zonder angst de uitdagingen aan te gaan waarvoor de (digitale) cultuur ons stelt. Als je de Bijbel serieus neemt, hoef je niet voor de verzoeking te bezwijken om alles onder te brengen in zwart-wit schema's van goed of kwaad.'

Noten

[1] https:// vianova-amsterdam.nl

[2] Eefje Rammeloo, 'Wie zoet is krijgt punten', *Trouw*, 24 april 2021

— Rob van Essen is missioloog en lid van de redactie van *TussenRuimte*.

RWANDA

WhatsApp in zeven regio's

WhatsApp wordt in Afrika veel gebruikt, omdat het weinig data vraagt en ook werkt wanneer het internet niet stabiel is. Nu fysieke bijeenkomsten niet mogelijk waren en zijn, heb ik samen met het Evangelisatiedepartement bedacht hoe we WhatsApp in kunnen zetten voor evangelisatie.
We hebben zeven regio-gebonden WhatsApp-groepen gemaakt en voor iedere groep twee discussieleiders online getraind. Tot onze grote verwondering hebben zich meer dan achthonderdvijftig mensen aangemeld, waarvan er dagelijks zo'n honderd actief zijn! Regelmatig hebben we grafieken gedeeld om een beeld te geven hoe actief de groepen zijn.

De opzet is heel eenvoudig gehouden: iedere morgen wordt er een bijbelgedeelte met een korte uitleg gedeeld. 's Avonds is er een online bijbelstudie van een à twee uur. Er wordt geopend met een getypt of ingesproken gebed. Soms wordt er een lied gedeeld. De leden stellen vragen of maken opmerkingen. Aan het eind wordt er met gebed afgesloten. Door het gebruik van WhatsApp kunnen veel mensen meedoen en het geeft een gevoel van verbondenheid. Voor de inhoud hebben we gebruikgemaakt van de BiblBasics-cursus van de organisatie Global Rize – zending via internet. Er komen wezenlijke vragen aan bod, zoals rond de schepping en de zorg die we hiervoor moeten hebben.

Een van de discussieleiders: 'Het was opvallend dat er ook veel ouderen actief deelnamen. Ik heb gemerkt dat deze manier van bijbelstudie levens van deelnemers heeft veranderd. Ook zelf heb ik veel geleerd door de vragen die gesteld werden. God heeft dit middel gezegend door ons met elkaar te verbinden door Jezus onze Heiland.'
Een reactie van een deelnemer naar aanleiding van het thema 'vergeven ': 'Ik heb het verlangen dat God mij in staat stelt te vergeven en de liefde van God te hebben. God blijft ons onderwijzen en in ons wonen. Ik heb echt profijt van deze bijeenkomsten!'

Websites

https://biblword.learnnn.com/biblbasics
https://www.globalrize.nl/over-globalrize/ons-werk/bijbelcursussen/

— Martin 't Hart is namens de GZB uitgezonden naar Rwanda. Samen met zijn vrouw Marleen werkt hij voor de Anglicaanse Kerk in Kigali.

14:35
69%
IGISIBO - Kigali
.. .. . VYIZIGIRO, Annet, Anselme, ...
+250 783 209 377
~Therese
Yesu yadutegetse gukunda Imana n umutima wacu wose n ubwenge bwacu bwose ubundi tugakunda narinzi bacu nkuko twikunda ibyo tubishoboye nta kibi twakorera Imana nta nikibi twakorera bagenzi bacu rero Imana yatwishimira tukayinezeza
19:49
+250 782 596 864
~Manu
+250 724 848 575
Kwihana byukuri
Kwihana by'ukuri ni gute?mudufashe mubive imuzi
19:49
+250 722 313 579
~Ruth Nyiramatama
Gutwara intwaro zose z'umwuka wera
19:49
+250 724 848 575
~lugemwadavid800
No gushishoza kuko Satani ahora hafi yabana b'Imana
19:49
Theophile Tuyisenge
+250 782 596 864
Kwihana by'ukuri ni gute?mudufashe mubive imuzi
Ni ukwihanira kureka
19:49
Typ een bericht

19:27
38%
WhatsApp
CHATS 9
STATUS
OPROEPEN
IGISIBO - Maranyundo
19:26
+250 722 615 601: Ibihe byiza by...
18
IGISIBO - Kigali
19:26
+250 788 755 407 is aan het typ...
84
IGISIBO - Kanombe
19:26
+250 782 062 641 is audio aan ...
101
IGISIBO - Kabuga
19:25
+250 788 623 773 is aan het typ...
126
Group Kacyiru Bible Study
19:24
Stella: Calvin is taking us through...
3
40 days facilitators (EAR-DK)
19:22
Damien: Murakoze reka tumubaze.
4
IGISIBO - Ruhanga
19:22
Mpfakwita: Mwiriwe neza bene...
4
Oostburgh e.a.z.
Marleen:
3

Corrie van der Ven van Kerk in Actie:

'Verbondenheid en interessante digitale buitenkansjes'

'Ik ga het niet hebben over God-en-de-pandemie, maar over de praktische kant van ons werk in een pandemie die ons makkelijker toegang heeft gegeven tot technologische ontwikkelingen', zegt Corrie van der Ven, program officer van Kerk in Actie. We ontmoetten elkaar via Google Meet op een late vrijdagmiddag met een zonnetje en thee bij de hand. Het werd een interessant gesprek over kansen, die zich via de digitale snelweg aandienen op het vlak van missiologie en zending.

Creatief omdenken

In feite waren de faciliteiten er al, maar voor maart 2020 werd het weinig gebruikt. 'Er was simpelweg géén noodzaak. Terugkijkend mag je stellen, dat wij toen de technologie niet naar waarde hebben geschat. Alle activiteiten van missie en zending werden op de 'ouderwetse manier' liefdevol uitgevoerd. In die benadering was het normaal dat de zendingsmedewerkers naar diverse delen van de wereld reisden om de projecten met de partnerkerken af te stemmen. Internationale kerkvergaderingen werden bijvoorbeeld voorbereid in Zwitserland. Alles moest gebeuren op locatie of in hotels. De meeste ontwerpen belandden als het ware in de snelkookpan tussen het ontbijt en de diners door.' In de ontmoeting kwamen de plannen tot ontwikkeling, werd aan relatiebeheer gedaan en vond afstemming plaats.

'Ik had nooit kunnen bevroeden dat het werk door deze omstandigheden zich zo zou ontwikkelen. De Covid-19-pandemie heeft ons leren omdenken om juist nu te zoeken naar nieuwe mogelijkheden. Nu kunnen we regelmatiger overleggen zonder reistijd kwijt te raken. Je kunt je werk thuis doen zonder met het openbaar vervoer in Nederland te hoeven reizen; we kunnen internationale contacten onderhouden zonder in het vliegtuig te hoeven stappen.

Relationeel 'in actie komen' kan door de nieuwe uitwisselingsmogelijkheden verbreed en verdiept worden

Screenshot van de Nederlandse filmmaker Jaap van't Kruis vanuit Bogota (met een Nederlandse collega uit Amsterdam) aan studenten te Jakarta en Yogyakarta.

De uitdaging wordt om samen als kerkelijke partners na te gaan hoe je fysieke en online bijeenkomsten op een goede manier kan gaan combineren. In de wereldkerk gebeuren de missionaire en diaconale activiteiten op basis van wederkerigheid. Kerk in Actie is geen goede-doelen-organisatie, maar een kerk, die 'in actie komt' op basis van de relaties die er zijn. En juist dat relationele kan door de nieuwe uitwisselingsmogelijkheden verbreed en verdiept worden.'

Lopende projecten

Het blijft wonderbaarlijk om te ervaren hoe via de digitale weg de missionaire activiteiten zich in de afgelopen maanden hebben ontwikkeld. Corrie vertelt enthousiast over drie projecten met de partners, die in de coronapandemie werden opgestart.

Uitwisselingsprogramma tussen predikanten in Zuid-Afrika en Nederland

Het Beyers Naudé Centre, een Kerk in Actie-partner, brengt Zuid-Afrikaanse predikanten bijeen om met elkaar te werken aan een kerk die in de samenleving ook voor de armsten en de kwetsbaren van betekenis kan zijn. De ontmoetingen met de predikanten werden vanaf maart 2020 digitaal georga-

niseerd. Dat maakte dat er vooral geïnvesteerd moest worden in goede netwerkverbindingen.
'In maart 2021, net voor Pasen, organiseerde het Beyers Naude Centre samen met de PKN-classis Overijssel en Flevoland een uitwisseling tussen predikanten in Zuid-Afrika en Nederland in het kader van Contextueel Bijbellezen. Daarbij gingen de Zuid-Afrikaanse predikanten digitaal in gesprek met hun Nederlandse collega's over het thema 'Pasen in tijden van Corona'. Hoe lezen we dat in de plaatsen waar we leven? Het was waardevol om door de virtuele uitwisseling de rijkdom van Gods kerk te mogen aanschouwen.
Wij inspireerden elkaar door te delen wat ons raakt in het opstandingsverhaal van Christus. Hoe bijzonder was het dat de lezing in vijf verschillende talen gelezen werd! Het was wonderlijk om te zien hoe de bijbeltekst in kleine kring vanuit de verschillende leefwerelden werd toegelicht. Ondanks de afstand ervoeren allen wat het aansteken van een kaars op de verschillende locaties in de wereld met mensen doet. In een gelegenheid als deze is iedereen naarstig op zoek naar het licht in het leven.

'Ondanks de afstand ervaren wat het aansteken van een kaars op verschillende locaties in de wereld met mensen doet'

Er zal gezocht worden naar een goed vervolg, waarin voortgebouwd wordt op de ervaringen van dit duurzame en dynamische traject. De uitdaging is om in de evaluatie op zoek te gaan naar een nieuwe *blend*, een *mix*, waarin mogelijkerwijs de online activiteiten ingebed worden. Wellicht is uitwisseling met een aantal deelnemers een optie.'

Vernieuwend theologisch onderwijs

'Vanuit Kerk in Actie werken wij op het gebied van theologisch onderwijs ook samen met de theologische universiteiten te Jakarta (Sekolah Tinggi Filsafat Theologi, STFT) en Yogyakarta (Universitas Kristen Duta Wacana, UKDW). De meeste studenten zijn vanwege de pandemie terug gegaan naar hun ouders en volgen de colleges digitaal via hun *devices*, meestal een mobiele telefoon. Hoe kunnen zij van huis uit in de negorij, waar ze vast zijn komen te zitten, toch onderzoekend onderwijs verrichten?
Jaap van 't Kruis, Nederlands filmmaker, woont sinds 2018 in Bogota, Colombia, en verzorgt *story telling*-workshops. Corrie kende hem als zoon van een oud-zendingsarbeider en bracht hem in contact met de rector van STFT,

Septemmy Lakawa, en de decaan van UKDW, Robert Setio. Afgesproken werd dat Jaap van 't Kruis lessen zou geven over het maken van films met je smartphone. Een Hollandse filmmaker die vanuit Colombia college geeft aan theologiestudenten op Java ...!
Jaap zag als filmmaker mogelijkheden om te midden van de pandemie de studenten via hun smartphone te leren kijken naar hun directe omgeving, met het oog op vernieuwing van je eigen visie. Welk verhaal kun je met je telefoon opnemen? Hoe kunnen de beelden en verhalen je verder helpen om anders te gaan denken over de leefcontext van de mensen. Of hoe kun je met je beelden en verhalen elkaar nieuwe mogelijkheden laten zien? Wat zijn nu de uitdagingen?
De docenten reageerden enthousiast en hebben vertrouwen in de aanpak. Het gaat erom dat in de veranderende omstandigheden studenten leren te observeren en te luisteren. Hoe zijn ze in staat om aan 'story telling' te doen? Er zullen trainingen gegeven moeten worden, waardoor de studenten geen goed maar een geweldig verhaal vertellen.
In de gezamenlijke bespreking van de filmpjes kun je met anderen delen wat jouw observatie is, maar ook hoe anderen daarop reageren. Zien zij wel wat jij ziet? Het bijzondere is dat de ander meestal anders kijkt en dat je je beter realiseert hoe jij zelf kijkt. Bespreking in kleine groepen zal zorgen voor verdieping, verbreding en vernieuwing. Beelden en verhalen vergroten emotionele betrokkenheid, wat kan leiden tot verandering; een verhaal kan ook tot verzoening leiden. De eerste sessie vond een dag voor dit gesprek plaats. In Bogota zat Jaap om 06.00 uur 's ochtends voor het scherm, terwijl het in Jakarta en Yogyakarta 18.00 uur 's avonds was. De webinar werd gevolgd door 73 studenten en via de chatbox werden vragen gesteld.
Een bijkomend voordeel van deze aanpak is dat het financieel te overzien is. Voor de studenten komen er geen extra kosten bij. Ze zijn al op locatie en ze nemen deel via hun eigen mobiele telefoon. Eerst volgen ze de online colleges, waarna zij de beelden op locatie gaan opnemen. De studenten kunnen zo veel sociaal-maatschappelijke thema's aankaarten, zoals de rol van de kerk bij landrechten en duurzame en groene wereld. Via de filmpjes van de studenten kan de verbreding van het theologisch onderwijs ingezet worden. Dit programmaonderdeel kan ook aangeboden worden in de andere delen van Indonesië.'

Betrokkenheid PKN-gemeenten bij buitenlandse partners

'Er is een samenwerkingsverband van Kerk in Actie met de diaconale organisatie van de Javaanse kerk, Trukajaya. Hoe kan het inkomen van de Javaanse boe-

ren verbeterd worden door minder gebruik te maken van chemicaliën? Er worden trainingen en demonstraties gegeven. Daarnaast wil men via de oprichting van een boerencoöperatie de rol van tussenhandelaars minimaliseren.
Bij de laatste digitale ontmoeting met Trukajaya was niet alleen Kerk in Actie, maar ook de classis Zeeland vertegenwoordigd. Zo kon een boerenzoon vanuit Zeeland via het scherm vragen stellen over landbouw op Java . Wat volgde was een oprechte interesse en een open gedachtewisseling tussen een diaconale organisatie in Indonesië en een kerkelijke vertegenwoordiger in Nederland. De uitwisseling werd afgesloten door een groet van een synodelid van de Javaanse kerk aan de gemeenten in de Delta. De opname van deze digitale ontmoeting werd daarna gedeeld tijdens vier Zoom-meetings van diaconale commissies in Zeeland, waardoor lokale PKN-gemeenten het gesprek over landbouw en de groet van het Javaanse synodelid konden bekijken. De hoop is dat op deze manier het besef groeit dat het Kerk in Actie niet alleen gaat om geld sturen naar goede doelen, maar ook om de rijkdom aan relaties binnen de wereldkerk.'

Live voorbeeld van een vierde project

Een paar dagen na ons Google Meet-gesprek belde Corrie mij (VP) enthousiast op om samen met haar deel te nemen aan een digitale Ramadan-meeting. Het was een activiteit van Kerk in Actie-partner Percik, instituut voor sociaal onderzoek, democratie en sociale gerechtigheid te Salatiga (Indonesië), en een delegatie vanuit de Protestantse Kerk in Nederland. Op de late zaterdagmorgen nam ik vanachter mijn laptop in mijn werkkamer te Haarlem deel aan deze ontmoeting die in Yogyakarta op de late namiddag plaatsvond. Voorafgaand aan het breken van het vasten (*iftar*) was er een Zoom-meeting met de Peace-Train, een groep studenten bestaande uit islamieten en christenen. De burgemeester van Salatiga vertelde bevlogen over de lange weg, die de stad Salatiga aflegde om aan het begin van dit jaar uitgeroepen te worden tot de 'stad van de tolerantie' in Indonesië. Hij riep de jongeren op om zich te keren tegen sociale segregatie en zich in te zetten als *change agents*. Daarna lichtten twee Utrechtenaren vanuit Nederland de betekenis van tolerantie toe. Het was een interreligieuze en internationale dialoog in digitale vorm. Brahim Ajaarouj, moslim, en Josien Folbert, christen, toonden hoe zij zich op basis van hun geloof wijden aan vrede en verbondenheid in de Utrechtse context.

Crisis als kijkoefening

'De bovenstaande voorbeelden stimuleren onze samenwerking met partnerkerken in de wereldwijde oecumenische gemeenschap. Op de website van de

Protestantse Kerk zijn talloze projecten over heel de wereld te volgen, waarbij gebruik gemaakt wordt van de technische ontwikkeling en de digitale wegen, die nu voorhanden zijn.
De pandemie heeft de fysieke bezoeken onmogelijk gemaakt, maar ons wel doen realiseren wat een zegen de technische ontwikkelingen op digitaal gebied zijn en hoe de verbondenheid in de toekomst vergroot kan worden. Wij ervaren samen de rijkdom in de beperking door als partners niet alleen digitaal te overleggen, maar ook door grensdoorbrekend – vanuit de thuissituatie – aan nieuwe projecten te beginnen. Daarvoor zullen we voor onze partners overzee moeten investeren in goede providers en vrije toegang tot internet.

Samen de 'rijkdom in de beperking' ervaren door als partners 'vanuit huis' grensdoorbrekend aan nieuwe projecten te beginnen

De beperking zorgde voor creativiteit en digitale verbondenheid met de rest van de wereldkerk. Het betekende ook minder reiskosten. Dat schept nieuwe kansen in de wereld om met minder fysieke ontmoetingen elkaar toch, en soms zelfs meer in wederkerigheid te bemoedigen.'
In het Kerk in Actie-werk blijft de vraag hoe om te gaan met de huidige context. 'Zijn we in staat om anders te kijken? Het is in deze pandemie een grote kijkoefening. Op welke wijze zijn wij in staat om zoveel mogelijk interessante digitale kansen creëren en als partners samen te werken?
In het oude normaal ging het om de fysieke bijeenkomsten; er was toen veel onmogelijk. Terugkijkend ben ik eigenlijk niet zo verrast. We hadden weliswaar de technische ontwikkeling, maar hebben het nooit naar waarde kunnen schatten zonder de pandemie. In de crisis van het afgelopen jaar hebben wij de verbondenheid van het geloof over de grenzen via de digitale snelweg ervaren. Dat bij zo'n contextuele bijbelstudie het aansteken van een kaars mij raakt. En dat via het contact van de schermpjes. Net als het bidden en het lezen van het bijbelverhaal in verschillende talen. Het zorgt voor verbondenheid en interessante digitale buitenkansjes.'

— Verry Patty is predikant in de Geredja Indjili Maluku, de Molukse Evangelische Kerk, en redactielid van *TussenRuimte*.

Veerkracht

'Kunst biedt troost, verbinding en inspiratie' kopte *de Volkskrant* op 22 maart 2021 boven een artikel over een petitie om musea en presentatie-instellingen te openen. Ook in de context van online kerk-zijn biedt kunst troost, verbinding en inspiratie. Het gemeentekunstproject Veerkracht van de PKN Zeist-West is hier een mooi voorbeeld van.

Bijna vijftig gemeenteleden, jong en oud, ontvingen een paneeltje waarop zij het thema 'veerkracht' op hun eigen manier hebben verbeeld. In deze coronatijd gaf dit gezamenlijke project verbinding, ook al ging iedereen zelf aan de slag. Het resultaat is prachtig en geeft een enorme diversiteit weer van kleur, materiaal en interpretatie. Teksten, het leven zelf, materialen en liederen vormden inspiratiebronnen. Vooral de natuur werd vaak geassocieerd met veerkracht, troost en inspiratie: sneeuwklokjes die uit dode bladeren opkomen, bomen die meebuigen met de wind en weer terugveren en rupsen die vlinders worden.

Alle paneeltjes werden tijdens de veertigdagentijd 'tentoongesteld'. Na afloop van de diensten werd een filmpje vertoond van gesprekken over de paneeltjes door telkens twee gemeenteleden. Zij spraken over veerkracht in coronatijd, de kunstwerken die ze zagen en wat die met hen deden. De heren hiernaast herkenden de verbeelde veerkracht uit de natuur, zoals het herstelvermogen en de vernieuwing van de schepping. Zo stroomde de veerkracht van de makers naar de gesprekspartners en door naar de gemeenteleden. Omlijst door een speciaal gecomponeerd pianostuk als inleidingstune en afgesloten door een live improvisatie van het gesprek door de dienstdoende organist/pianist. Dit multidisciplinaire gemeentekunstproject bleek ook online verrassend verbindend, troostvol en inspirerend.

— Jolien van der Velde-van Braak MA is kunsthistorica en theologe. Zij zoekt de verbinding van beeldende kunst met geloof, kerk en theologie.

Twee gemeenteleden in gesprek over een selectie van de paneeltjes van het gemeentekunstproject Veerkracht van Zeist-West. De opnames van de gesprekken zijn te zien via het YouTube-kanaal van PKN Zeist-West.

Symposium 'Vreemd in eigen land'

Het symposium 'Vreemd in eigen land' werd op vrijdagavond 16 april door de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) en de Evangelische Omroep (EO) georganiseerd naar aanleiding van de reacties op een artikel van mijn hand over 'Sociale vraagstukken over de botsing tussen media en kerkgangers op Urk en in Krimpen'. In de media werd verontwaardig gereageerd op het feit dat reformatorische gelovigen gewoon naar de kerk gingen terwijl iedereen zich verder aan de coronamaatregelen van de regering moest houden: geen voetbal, cafébezoek of feestjes. 'En zij gaan gewoon naar de kerk!' De media-aandacht leidde tot enkele geweldincidenten op Urk en in Krimpen met als resultaat mooie filmpjes op tv en op websites.

In het artikel pleit ik voor het werken aan verbinding tussen reformatorischen en de samenleving, daarbij aangevend dat de kloof tussen beide wel groot is geworden. Wij begrijpen elkaar niet meer.

Tijdens het symposium ging het al gauw over de schuldvraag. Wie begrijpt de ander niet? Wie veroorzaakt agressie? Wie had zich in moeten houden? Reformatorischen en Powned deden beiden alsof zij slachtoffer waren, geen aanleiding hadden gegeven en gaven beiden toe dat niet op alle punten correct was gehandeld.

Het meest opmerkelijke tijdens het symposium was de bijdrage van Marije van Beek, journalist van *Trouw*. Zij was een professional: goed geïnformeerd, respectvol naar alle kanten, nieuwsgierig, voorbereid en niet uit op vermaak maar willen weten en willen informeren. Zittend aan de ronde tafel strooide zij niet zozeer met meninkjes, maar vroeg zij door. Bij Powned, bij Bart Jan Spruijt en wie er verder ook maar aan tafel zaten. Soms als een slang ('heb ik niet op uw website gelezen dat'), soms door een praktijk voor te houden ('ik kreeg direct toegang tot die predikant toen ik per mail een verzoek tot een interview had verstuurd, natuurlijk niet op zondag'). Dat was wat ik met dit artikel beoogde: bruggen bouwen. Dat is niet hetzelfde als zoete broodjes bakken.

— Wim H. Dekker, lector Informele netwerken en laatmoderniteit aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE)

Inheemse volkeren en de 'Economie van het Leven'

Op 22 april organiseerde een groep oecumenische organisaties (Council for World Mission, Lutheran World Federation, World Communion of Reformed Churches, World Council of Churches, en de World Methodist Council) een webinar. Daarin werd geluisterd naar vertegenwoordigers van verschillende inheemse volkeren: hoe kijken zij vanuit hun manier van leven en spiritualiteit naar de financiële en economische

realiteit van de wereld en welke voorstellen hebben zij om die radicaal te veranderen. Hun zienswijzen kunnen de oecumenische wereld helpen om vanuit een christelijke overtuiging zich in te zetten voor (financiële en economische)relaties die niet dood en verderf zaaien.

Zie https://zendingsraad.nl/verdieping/inheemse-volkeren-en-de-economie-van-het-leven voor de link naar de webinar.

Symposium 'Mission organisations in times and places of worldwide connectivities, inequalities, and imaginaries'

Op 21 mei 2021 verdedigde Berdine van den Toren-Lekkerkerker haar proefschrift 'Community as Mission' aan de Protestantse Theologische Universiteit, een dag later was naar aanleiding hiervan een online symposium. De vraag die hier centraal stond was: 'Hoe bouwen en onderhouden zendingsorganisaties relaties binnen de kerk, wereldwijd in het belang van de zending?'

Traditioneel gezien was westerse zending veelal verbonden met koloniale macht. De laatste decennia is dit plaatje grondig veranderd. De vraag is echter of zendingsorganisaties (voldoende) mee zijn veranderd. Dr. Risto Jukko (directeur Finse Lutherse Zending/Wereldraad van Kerken) betoogde dat landen in het Zuiden in de twintigste eeuw onafhankelijkheid kregen van het Westen, maar dat dit voor de kerken niet zo simpel was: veelal waren de kerken in het Zuiden opgezet door semi-onafhankelijke zendingsgenootschappen die, na onafhankelijkheid, de banden met de zendingskerken bleven onderhouden. Later liepen de kerken de achterstand ten opzichte van de zendingsgenootschappen in door het aangaan van relaties tussen kerken van Noord en Zuid op basis van gelijkwaardigheid. Dit lukte niet altijd.

Buurtdominee en kerkplanter Mark van Leeuwen van Verre Naasten deelde de pijn van dat zijn zendingsorganisatie niet meer nodig was in Congo. Corrie van der Ven van Kerk in Actie beschreef de relatie tussen de kerk in Centraal Sulawesi en de Nederlandse moederkerk. Waar in het begin de zending ingezet werd voor politieke voordelen van de kolonisator is de relatie ontwikkeld tot één waarbij de Indonesische kerk in de *driver seat* zit. De vraag die Van der Ven stelde is of we als Nederlandse kerken klaar zijn voor authentieke relaties met kerken in het Zuiden op basis van gelijkwaardigheid. Als dat niet zo is, dan worden we als kerken gekenmerkt door de 'geef-stand': wij moeten onze talenten, geld en middelen in zetten in het Zuiden. Als we echt partner willen zijn, moeten we in Nederland ook durven te ontvangen van het Zuiden. De vraag is of we al zo ver zijn.

— Willem-Henri den Hartog, GZB-regiocoördinator voor Zuidelijk Afrika

Digitale transformatie: een leespakket

Online communiceren met de buitenwereld is voor een missionaire kerk een belangrijke levensader, zeker in een gezondheidscrisis die zijn weerga niet kent. Als het nog niet duidelijk was, is het dat wel geworden: digitale transformatie krijgt een duw voor kerk en missie door corona. De impact ervan op de toekomst van kerk en missie is nog onaf. De contouren zijn onmiskenbaar aanwezig: méér digitaal, méér 'nabijheid-op-afstand' en méér flexibiliteit om er enkele te noemen. Dat is waarover wordt geschreven. Hoe ziet het survivalpakket eruit voor u als lezer?

Ik begin met een vreemde eend in de kerkelijke bijt. Hoogleraar Psychologie en Marketing Robert Cialdini schrijft in *Invloed* over zes geheimen van het overtuigen. Huh, wat heeft dat met dit themanummer te maken? Welnu, de inzichten van Cialdini zijn wezenlijk van toepassing op het onlinegedrag van mensen. Als u begrijpt hoe mensen zich online gedragen, dan leert u dankzij de psychologieprofessor hoe u als missionaire kerk op een ethische manier online kunt beïnvloeden.

Uiteraard kan ik niet voorbijgaan aan het multimediale platform *#nietalleen*, dat vanuit EO en diaconale kerkelijke organisaties opgetuigd werd met veel missionair elan en goede ontvangst. *#nietalleen* is een uitstekend praktisch voorbeeld hoe meerdere communicatiekanalen (tv, e-mail, web, sociale media, telefoon) missionair voor de samenleving worden ingezet door meer dan duizend lokale kerken. En reken maar dat Cialdini instemmend mee zou kijken hoe de EO c.s. dit oppakt.
Mijn eigen *Gids voor onlinecommunicatie in de kerk* mag van de redactie worden genoemd en gaat in op hoe je strategisch en praktisch onlinecommunicatie als bindmiddel binnen en buiten de kerkgrenzen kan inzetten. Een boek waar digitaal leven, kerk en missie samenkomen.

Vervolgens: Henk de Roest en Theo Pleizier zijn vanuit Nederland betrokken bij het grootschalige CONTOC-onderzoek (Churches ONline in Times of Corona) dat in coronatijd is uitgevoerd.* In het nieuwste themanummer van *Laetare* over hybride liturgie geven de twee theologen een ecclesiologische bezinning. In het *Ouderlingenblad* staat een soortgelijke bezinning, net als een artikel in *Het Goede Leven*. Ondanks deze media-aandacht valt het mij erg tegen: beide heren komen vooralsnog niet verder

dan dat 'kerkelijke online communicatie zal blijven bestaan'. Digitaal kerk-zijn een blijvertje? Tsja, daar was geen internationaal onderzoek voor nodig. Bovendien gaat die bezinning niet over digitale transformatie, terwijl het dáár over zou moeten gaan. Echter, dat staat in kerkelijke context zo in de kinderschoenen dat literatuur in ons land hierover uitermate schaars is.

Wel leest u her en der praktische ervaringen. Zo opende 2021 met *een artikel in de NRC* over kerkdienstshoppen bij streaming uitzendingen en onderzocht *Trouw* het bereik van digitale vieringen. Al deze bijdragen gaan over de waan van de dag.

Wilt u zich gedegen verdiepen over 'de' digitale transformatie die kerken staan te wachten, dan zult u voor Nederlandstalige literatuur de kerkdeuren achter u moeten laten en de deuren van het bedrijfsleven moeten openen. Hoogleraar Ondernemerschap Justin Jansen en hoogleraar Strategische Groei Tom Mom schrijven puntig over succesvol blijven in tijden van verandering. Zij bestuderen hoe Jumbo, Takeaway en Coolblue online communicatie succesvol toepassen in een commerciële setting.

Voor wie dat een te-ver-van-de-kansel-show is, kan uitstekend terecht bij de blog van Marco Derksen, *Koneksa Mondo* (Esperanto voor 'Verbonden wereld'). Hij schrijft toegankelijke artikelen over digitaal leven en digitale transformatie. De gewezen marketeer begeleidt organisaties in de netwerksamenleving. Recent interviewde hij mij over kerken en digitale transformatie en wellicht zullen we daar meer over horen. Dat zou zeer wenselijk zijn: corona mag misschien overgaan, de digitale trein dendert door voor het oog van uw webcam.

Literatuur

— Eric van den Berg, *Gids voor onlinecommunicatie in de kerk*, Heeswijk-Dinther: Berne Media, 2017. Ook als e-book verkrijgbaar.

— Robert B. Cialdini, *Invloed. De zes geheimen van het overtuigen*, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2016.

— Marco Derksen, https://koneksa-mondo.nl/ Laatst geraadpleegd: 17 april 2021.

https://www.eo.nl/programmas/niet-alleen-nl

— Justin Jansen & Tom Mom, *Naar een gezond groeibedrijf in vijf stappen: succesvol blijven in tijden van verandering*, Culemborg: Van Duuren Media, 2021.

— Theo Pleizier en Henk de Roest, o.m. in *Ouderlingenblad*: https://www.theologie.nl/artikelen/kerkopbouw/online-kerk-zijn-in-de-coronacrisis/

— Bas Roetman, 'Digitale vieringen trekken mensen weer de kerk in', *Trouw*, 30 mei 2020.

— Freek Schravesande, 'Er zal meer geshopt worden tussen kerkdiensten', *NRC*, 6 januari 2021. https://www.nrc.nl/nieuws/2021/01/06/er-zal-meer-geshopt-worden-tussen-kerkdiensten-a4026458

**Noot van de redactie: zie ook het Onderzoeksartikel op blz. 14-18 in deze TussenRuimte 2021/2.*

— Eric van den Berg is onlinecommunicatieadviseur en -trainer bij ISI Media voor kerkgemeenschappen in het land. Daarnaast is hij auteur van verschillende boeken en artikelen over kerkelijke communicatie.

FILM

De ander blijven zien

Zoals de kerken is ook de filmwereld getroffen door de coronamaatregelen. Bioscopen zijn dicht en grote releases uitgesteld. Filmliefhebbers zoeken hun heil bij streamingdiensten als Netflix. Af en toe zorgt dat voor een film die je anders niet zou zijn opgevallen, maar vaak mis je op het kleine scherm de echte onderdompeling in beeld en geluid.
Corona versnelde de digitalisering van de (film)wereld. Ooit begon het allemaal met de komst van internet, toen films over digitalisering ook populair werden. Veel van mijn favoriete films stammen uit die tijd, zoals *The Matrix*-trilogie, *The Thirteenth Floor* en *ExistenZ*. In deze films zuigt de virtuele realiteit je op of verandert je in een zombie. Recenter verschenen meer relativerende sociale media-drama's, maar geen van dit soort films geeft onze gedigitaliseerde coronamaatschappij helemaal weer.
Het best kun je daarvoor apocalyptische films zien: over zombies of pandemieën (zoals het voorspellende *Contagion*). Hier wordt de ontmoeting met de ander levensgevaarlijk: is hij of zij besmet? Die angst lijkt veel op het gevoel ten tijde van de eerste coronagolf. Dat angstgevoel is nu wellicht wat afgezwakt, maar nog steeds zucht de maatschappij onder de beperkingen vanuit de overheid. Angst is omgezet in regels, waarbij recht soms lijkt te moeten wijken.
Ik zag parallellen in het indrukwekkende *Judas and the Black Messiah*. Deze film gaat over de moord op Fred Hampton, leider van de Black Panthers in de jaren zestig. De politie treedt met willekeurige invallen en arrestaties meedogenloos tegen hen op. Angst grijpt om zich heen: tussen mensen en groepen. Maar Fred zoekt telkens verbinding, wie diegene ook is. Voor hem zit de oplossing niet in geweld, maar in mensen. Zelfs als die je verraden. Lukt het ons om ook de angst af te schudden en de ander te blijven zien?

— Boaz van Luijk is theoloog, coach en eigenaar van De Verwandering, en filmrecensent bij het *Nederlands Dagblad*.

‘Wereldwijd denken, lokaal doen’

Stefan van Dijk over NBG en NBV21

Stefan van Dijk werkt bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG) in Haarlem, waar zijn vrouw als predikant staat in de Grote of St. Bavo-kerk. Als afgestudeerde theoloog ging hij aan de slag bij het Bijbelgenootschap in 2011. Er waren indertijd al wat digitale projecten opgestart, waar hij verantwoordelijk voor werd. Nu is hij als hoofd van de uitgeverij van het NBG verantwoordelijk voor het in druk én digitaal verschijnen van de herziene versie van de *Nieuwe Bijbelvertaling* 2021 begin oktober dit jaar. Ook is hij als uitgever eindverantwoordelijk voor de digitale producten die bij het NBG verschijnen met als doel de Bijbel beschikbaar, begrijpelijk en (hopelijk ook) relevant te maken voor iedereen die in de Bijbel geïnteresseerd is.

Het NBG is geen uitgeverij in de gewone zin van het woord. ‘We werken op basis van onze visie, dat mensen de Bijbel ontdekken, lezen en omarmen. Onze inzet is dat mensen ervaren dat de Bijbel méér is dan een gewoon boek en het waarderen als een betekenisvolle bron in het leven. Het uitzonderlijke van de Bijbel is dat het als significante bron in het leven van mensen meegaat. Als kinderen horen wij verhalen, later kunnen wij het zelf thuis lezen. Daarnaast lezen wij het ook samen in diensten en vieringen van de diverse geloofsgemeenschappen. Met de Bijbel hebben wij goud in handen. Daarom geven wij ook bijbels uit. Bij het voorwerk daarvan maken wij gebruik van allerlei vaklieden, die met grote nauwkeurigheid zich richten op de vertalingen en bewerkingen. Qua productie is het ook een ingewikkeld proces. Want hoe moet je nu zo veel tekst drukken, zodat de uitgave een handzaam boek blijft? Hoe dun kan het papier zijn?’

De Bijbel digitaal

De ontwikkeling van de digitale tak van de NBG is relatief gezien snel gegaan. ‘In een decade is er veel veranderd. De Bijbel in boekvorm heeft gezelschap gekregen van de digitale uitgave. In de jaren negentig van de vorige eeuw werd er al geëxperimenteerd. Een bewijs daarvan is de NBG-vertaling van 1951 in floppy-formaat, dat hangt in ons pand.

In 2011 waren er al wat projecten gestart. De uitgave van de NBV ging gepaard met de instelling van de website biblija.net, waar de NBV met andere (buitenlandse) bijbelvertalingen digitaal werden aangeboden. Zo was er ook in samenwerking met de IKON de gelegenheid om de verhalen vanuit de Koran te vergelijken met de Bijbel. Via het internet boden wij samen met hen ook ingesproken versies van de Bijbel aan via downloadbijbel.nl.
De respons was meer dan gunstig. Mensen vroegen om méér informatie over de Bijbel. Het kon toen jaarlijks rekenen op meer dan een miljoen bezoekers. Dat heeft er toe geleid, dat we extra digitaal verwerkingsmateriaal ontwikkelden voor geïnteresseerden.

Kansen voor de betekenis van bijbelse verhalen vandaag

We zochten naar kansen om niet alleen de oude teksten gepast te interpreteren, maar ook om de betekenis van de bijbelse verhalen te beleven vandaag de dag. In een proces van drie jaar hebben wij daar aan gewerkt. Eerst door artikelen te schrijven in de nieuwsbrieven en illustraties te laten tekenen. Zo hebben wij die vraag uitgebouwd tot de website debijbel.nl, waar de Bijbel-lezer terecht kan voor betrouwbare en bruikbare informatie, plaatjes, filmpjes en applicaties.'

App en leesplannen

'Eerder werd onbekommerd gebruikgemaakt van de faciliteiten van biblija.net, maar degenen die zich daarvan bedienden konden de link niet leggen met de NBG. We konden zo bezoekers niet betrekken bij de missie van het NBG, waarvoor we uiteraard donateurs nodig hebben.
Om onze klantvriendelijke aanpak niet te laten stranden zijn we debijbel.nl begonnen. Het is een site voor iedereen, inclusief leden en donateurs van de NBG. Uit de ervaring met biblija.net bleken de digitale bijbelversies aan invloed te winnen. Het begon belangrijker te worden dan de papieren edities. Nu constateren wij, dat juist door het extra digitale parcours we ook kunnen spreken over een ledenaanwas. Dat is een fijne ontwikkeling. In de afgelopen jaren is debijbel.nl ook uitgegroeid tot een platform om de mensen te informeren over het werk van het NBG en ze uit te nodigen daaraan bij te dragen.

Verschuiving van informatie naar begripsvorming

We merken in de afgelopen periode ook een verschuiving bij de bezoekers van informatie naar begripsvorming. Wat kunnen mensen met de Bijbel? In hoeverre blijft de Bijbel een goed te hanteren boek? Via debijbel.nl krijgt men toegang tot studieaantekeningen, verdiepende onderwerpen en archeologische illustraties, foto's en video's. Naast gebruiksvriendelijkheid ligt de ontplooiing ook in het vinden van nieuwerwetse verwerkingen en applicaties. Met het digitale traject hebben we een

manier gevonden om de mensen te betrekken via de bijbehorende app Mijn Bijbel, de NBG-leesplannen, blogs en podcasts rondom de Bijbel.'

De NBV21

Intussen is hard gewerkt aan een revisie van de Nieuwe Bijbelvertaling, de NBV21. 'De lancering van de herziene NBV zal op verschillende manieren plaatsvinden op 13 oktober 2021. De campagne daarvoor loopt. Wij geven het sowieso in boekvorm uit. Er zijn uiteraard mensen, die de Bijbel in hun handen willen houden om het te kunnen lezen. Daarnaast komen er ook de uitvoeringen als e-book en audio-book. De laatste versie is voor speciale groepen. En op onze website zullen we het natuurlijk ook ter beschikking stellen. We verwachten dat de digitale versie het meest gebruikt zal worden.'
Het boek kan in allerlei versies als persoonlijk cadeau weggeschonken worden. Het merendeel van de bijbelverkoop verloopt via de christelijke boekhandels, de bijbelshops. 'We hopen van harte, dat de verkoop van de NBV21 voor hen een lichtpuntje wordt na de lange donkere maanden van lockdown en anti-coronamaatregelen.'

Luisterbijbel

Zelf is Stefan trots op de productie van het audioboek. Het beleven van een kerkdienst via een livestream, zoals dat momenteel in de meeste kerken gaat, vindt hij moeilijk. Een kerkdienst is geen show, en dat wordt het al gauw via een tv-scherm. Liever luisterde hij naar podcasts. Hij heeft een voorliefde voor het bijbelwoord: 'het geloof is uit het horen'. Door de theologische studie was hij altijd al gefascineerd door de eerste gemeente.
'In de jonge kerk was het traditie om te lezen vanuit de brieven van Paulus. Toen konden slechts weinig mensen lezen. Evenwel was er de honger naar de informatie, die Paulus rondzond. Als iemand opstaat en leest, dan ontstaat er iets van verbondenheid. Ook de herkenning, dat de Bijbel niet mijn persoonlijk boek is, maar duidelijk een boek van ons samen. Voor mijn gevoel waardeer ik de audio-editie het meest. Als ik luister, hoor ik meer dan tekst; ik ben gespitst op een verhaallijn. Als ik de bijbeltekst lees en de letters op papier zie, dan let ik meer op de letters ...'
De totstandkoming van het audioboek is een markant verhaal. Het NBG heeft daarvoor vier stemmen geselecteerd op basis van door de wetenschappelijke medewerkers vastgestelde selectienormen: waar moet een stem aan voldoen, welke klankkleuren zoeken wij?

'Als ik luister, hoor ik meer dan tekst'

'In samenspraak met onze neerlandici, talenwetenschappers en NBG-leden kwamen we tot keuze van die personen. Zij hebben de audio-Bijbel ingesproken op basis van de aanwijzingen en instructies van onze medewerkers. Zo heeft de Neerlandica Clazien Verheul hen wegwijs gemaakt in de verschillende genres van de Bijbel. Ook werd stilgestaan bij de 'Sitz im Leben' van de teksten.'

Jesaja 7:22

oud: Door de overvloed aan melk die ze geven, heeft iedereen ruimschoots boter te eten. Boter en honing is er voor wie in het land zijn achtergebleven.

nieuw: Doordat ze ruimschoots melk geven, zal iedereen boter eten. Voor wie in het land achterblijven is er boter en honing.

De manier waarop de NBV hier vertaalt, wekt de indruk dat de boodschap positief is. Maar veel recente uitleggers hebben daar vragen bij. Melk en boter behoorden tot het eenvoudige voedselpatroon van nomaden. Je kunt de tekst dus ook negatief lezen: dat het stadsleven en de akkerbouw zijn ingestort. En dat de dieren ruimschoots melk geven, kan weer betekenen dat de dieren geen jongen meer krijgen om die melk op te drinken. We hebben gekozen voor een vertaling die de tekst net iets minder invult, zodat je dit vers zowel positief (de oudere uitleg) als negatief (de nieuwere uitleg) kunt opvatten.

Jesaja 8:16

oud: ... gevangen. 16 Bewaar mijn getuigenis zorgvuldig, verzegel dit onderricht in mijn leerlingen.'

nieuw: ... gevangen.'
16 Ik zal mijn getuigenis zorgvuldig bewaren, dit onderricht in mijn leerlingen verzegelen.

Wie is er in dit vers aan het woord, God of de profeet? De NBV ziet deze zin als afsluiting van Gods boodschap. Dat is op grond van de brontekst niet uitgesloten, maar toch denken de meeste uitleggers dat het hier gaat om de woorden van Jesaja. Een belangrijke aanwijzing is het spreken over 'mijn leerlingen' en over 'mijn getuigenis'. Het ligt meer voor de hand dat de profeet die woorden gebruikt. In de nieuwe tekst wordt de directe rede dus afgesloten vóór vers 16. Deze wijziging brengt met zich mee dat de werkwoorden in vers 16 op een andere manier gelezen moeten worden: niet als gebiedende wijs, maar als persoonsvormen in de eerste persoon enkelvoud. De NBV21 kiest hier voor de gangbare uitleg.

Jesaja 9:3

oud: de stok op hun schouder, de zweep van de drijver

nieuw: de stok op hun schouder, de staf van de drijver

De NBV heeft het hier over een 'zweep', maar het Hebreeuwse woord dat hier staat, wordt gebruikt voor 'staf': een herdersstaf, een stok om mee te slaan, of als symbool van macht ('scepter'). In het boek Jesaja zijn er zeven gevallen waarin 'stok en staf' in combinatie voorkomen. In al die gevallen staan ze symbool voor Assyrië. Door steeds met 'stok en staf' te vertalen, blijft dit opvallende motief beter herkenbaar.

Jesaja 9:5

oud: Goddelijke held

nieuw: Sterke God

Het rijtje namen in Jesaja 9:5 is heel bekend. De NBV geeft de tweede naam in de rij weer als: 'Goddelijke held'. Toch is het beter om dit te vertalen als 'Sterke God'. Ten eerste ligt het vanuit het Hebreeuws voor de hand om het woord dat de NBV als zelfstandig naamwoord opvat ('held') te zien als bijvoeglijk naamwoord ('sterke'). In de tweede plaats heeft deze titel – net als de voorafgaande en de volgende – betrekking op God: het is een naam voor de messiaanse koning waarin klinkt hoe God – de sterke God – door de messiaanse koning werkzaam zal zijn. Tot slot is dezelfde uitdrukking in Jesaja 10:21 ook met 'sterke God' vertaald, en in Deuteronomium 10:17 met 'machtige God'.

JONA

Jona 1:1

oud: Eens richtte de HEER zich tot Jona

nieuw: De HEER richtte zich tot Jona

Het boek Jona begint nogal abrupt. De NBV heeft het woordje 'eens' ingevoegd zodat

meteen duidelijk is dat we te maken hebben met het genre van de vertelling. De brontekst heeft hier echter een vaste formulering die vaak voorkomt in de profetenboeken. De NBV21 volgt die vaste formulering, zonder een extra woordje 'eens'. Het blijkt evengoed wel dat het boek Jona een vertelling is.

Jona 1:2
oud: ten hemel schreiend
nieuw: Ik heb gezien

In de brontekst staat een bijzondere uitdrukking, letterlijk vertaald 'hun kwaad is opgeklommen voor mijn aangezicht'. Dit betekent dat God de wandaden van Nineve heeft opgemerkt. Met de keuze voor 'Ik heb gezien' komt dit sterker naar voren. De NBV maakt er te veel een figuurlijke uitdrukking van.

Jona 2:3
oud: In mijn nood roep ik de HEER aan
en hij antwoordt mij.
nieuw: In mijn nood riep ik de HEER aan
en Hij antwoordde mij.

De NBV heeft het gebed van Jona (Jona 2:3–10) in z'n geheel in de tegenwoordige tijd gezet. Op het eerste gezicht past die keuze ook het beste bij het verhaal. Jona's gebed is dan een smeekgebed. Vanuit de vis bidt Jona om redding: 'In mijn nood roep ik de HEER aan.'

Het probleem is alleen dat dit niet goed past bij de werkwoordsvormen in de brontekst. De Hebreeuwse werkwoordsvormen zijn – volgens bijna alle onderzoekers – hier duidelijk op te vatten als *verleden* tijd. Jona's gebed is dan geen smeekgebed, maar een dankgebed. Zo vatten vrijwel alle vertalingen het ook op. Jona dankt God, die hem heeft gered. 'In mijn nood riep ik de HEER aan en Hij antwoordde mij.' De NBV21 volgt deze weergave.

Maar hoe past Jona's gebed dan bij het verhaal? Waarschijnlijk mogen we zeggen dat de vis die God stuurt om Jona op te slokken, het begin is van Jona's redding. En vanuit de buik van de vis dankt Jona God voor zijn redding – alsof die al compleet is. Misschien een lastiger uitleg dan bij de tekst van de NBV? Ja, maar het gaat erom dat een vertaling de brontekst recht doet, ook als dat een tekst oplevert die iets lastiger uit te leggen is.

Jona 3:8
oud: Laat iedereen anders gaan leven
nieuw: Laat iedereen breken met zijn kwalijke praktijken

In de brontekst staat een formulering die ook op andere plaatsen in het Oude Testament voorkomt, vooral in het boek Jeremia. Daar kiest de NBV consequent voor 'breken met zijn kwalijke praktijken'. Die formulering gebruiken we nu ook in Jona 3:8 en 3:10. Zo wint de vertaling aan consistentie. Bovendien is dit inhoudelijk een iets betere weergave.

Jona 4:6, 7, 9, 10
oud: de plant
nieuw: de boom

In een vroege versie van de NBV (*Werk in Uitvoering*) staat in Jona 4:6 dat God 'een ricinusplant' liet opschieten. Op het allerlaatste moment koos men voor de definitieve NBV alsnog voor het minder zakelijke en bekendere 'wonderboom'. Maar de verwijzingen naar dit woord met 'plant' bleven staan in de tekst. Die passen we nu aan met 'boom'.

Jona 4:9
oud: verschrikkelijk (kwaad)
nieuw: Was ik maar dood!

In de brontekst staat dat Jona's woede 'tot de dood' is. Door dit weer te geven met 'verschrikkelijk (kwaad)' zwakt de NBV het iets af. De keuze van NBV21 om dit wat sterker weer te geven, past bovendien bij wat Jona zegt in 4:8: hij wil liever dood zijn dan zo verder leven.

MATTEÜS 5–9

Matteüs 5:5
oud: het land
nieuw: de aarde

'Bij het audioboek hadden we ook de uitzonderlijke uitdaging waar het gaat om de uitspraak van de talloze bijbelse namen. Elke benaming is een Nederlandse vertaling vanuit het Bijbels-Hebreeuws en -Grieks, dus er is vaak geen goed of fout. Onze oudtestamenticus Jaap van Dorp heeft de voorlezers daarvoor toegerust. Een oud NBG-onderzoek rondom de namen komt nu van pas.'
Na oktober wordt er een andere koers gevaren dan na de publicatie van de NBV in 2004. 'Het ligt niet in de lijn der verwachting om direct een revisieproces te starten, zoals eerder. De NBV21 nu is geen nieuwe vertaling maar een revisie. Het uitgangspunt was om de ontvangen reacties en opmerkingen vanuit de samenleving en de geloofsgemeenschappen aan te passen en te vertalen aan de hand van de Nederlandse context. We zijn nu bezig met de voorbereiding van de presentatie via (digitale) nieuwsbrieven en de podcast. In mei en juni organiseerden we voor predikanten digitale masterclasses. In het najaar zal dit voor andere doelgroep gebeuren.'

Digitaliteit overbrugt

De NBG opereert ook op internationaal gebied via het lidmaatschap van de United Bible Societies (UBS), een internationaal netwerk, dat zich inspant om de Bijbel voor iedereen toegankelijk te maken. Het devies daarbij is 'we think global and act local'. De UBS telt 150 bijbelgenootschappen, die actief zijn in 240 landen.
'Tijdens het werken aan de NBV21 zagen wij interessante vertaalprojecten in Duitsland en Finland, waar we van kunnen leren. Zo vond de publicatie van de *Basisbibel* in Duitsland aan het begin van dit jaar plaats. Het was bedoeld om alleen als digitale editie te verschijnen, maar is uiteindelijk uitgebracht als boek, omdat bleek, dat de lezers behoefte hadden aan een traditioneel boek … Recentelijk zijn onze partners in Finland begonnen met een digitaal vertaalproject van het Marcus-evangelie. Ook hier gaat het om de connectie van vertaling en informatie.
Nu staan wij voor de uitdaging om onze opgedane kennis te delen met andere internationale bijbelgenootschappen. Hoe kunnen wij dienstbaar zijn aan partners, die over niet zoveel capaciteit en middelen beschikken. Zo werken wij samen met bijvoorbeeld partners in Suriname, Brazilië, Peru en Mexico.'

'Opgedane kennis bijbelprojecten internationaal uitwisselen'

In de afgelopen tien jaar heeft de digitale ontwikkeling een vlucht gekregen. 'Toen ik bij het NBG kwam werken was er één persoon werkzaam voor alle digitale zaken. Vrij los van de organisatie werkte hij aan deze projecten. Maar nu zijn alle activiteiten en werkzaamheden digitaal met elkaar verbonden. In de begeleidingscommissie van de NBV participeerde ook professor Van Peursen van het Eep Telstra Center for Bible and Computer.
Vorig jaar maart moest ik een werkbezoek aan het Indonesisch Bijbelgenootschap in Jakarta cancelen vanwege de coronapandemie en de lockdown. De bedoeling was om

daar met collega’s ervaringen uit te wisselen rondom allerlei bijbelprojecten. Enkele weken geleden hadden wij besprekingen met onze collega’s van het Surinaams Bijbelgenootschap over de opzet van een website. We maakten meteen een afspraak voor een digitale masterclass rondom de NBV21 voor het najaar. Digitaliteit overbrugt op een alternatieve en duurzame manier onze verschillen.’

— Verry Patty is predikant in de Molukse Evangelische Kerk (Geredja Indjili Maluku) en redactielid van *TussenRuimte*.

De NBV21 is een up-to-date gebrachte versie van de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) uit 2004. In totaal zijn er ruim 12.000 verbeteringen aangebracht. De NBV21 is net als de NBV een interconfessionele vertaling die de brontekst nauwkeurig weergeeft in natuurlijk Nederlands. Daarnaast heeft de vertaling speciale aandacht voor het eigen karakter van elk bijbelboek en de ‘voorleesbaarheid’ van de tekst.
De NBV21 verschijnt in oktober in twaalf verschillende edities bij het NBG en zijn in te zien via *bijbelgenootschap.nl/aanbieding-nbv21/*. Veel van de edities zijn er in twee uitvoeringen: met of zonder de deuterocanonieke bijbelboeken. Naast de ‘eigen’ NBG-edities verschijnt er een literaire editie bij Querido en een kunsteditie bij Athenaeum.
Intekenen kan via de boekhandel en in de NBG-webshop. Kijk ook op NBV21.nl of schrijf je in voor de NBV21-nieuwsbrief.

De NBV21-standaardeditie

18 Dorens en distels zullen er groeien,
toch moet je van zijn gewassen leven.
19 Zweten zul je voor je brood,
totdat je terugkeert tot de aarde,
waaruit je bent genomen:
stof ben je, tot stof keer je terug.'

20 De mens noemde zijn vrouw Eva; zij is de moeder van alle levenden geworden. 21 De HEER God maakte voor de mens en zijn vrouw kleren van dierenvellen en trok hun die aan.

22 Toen zei de HEER God: 'Nu is de mens aan Ons gelijk geworden, nu heeft hij kennis van goed en kwaad. Nu wil Ik voorkomen dat hij ook vruchten van de levensboom plukt, want als hij die zou eten, zou hij eeuwig leven.' 23 Daarom stuurde Hij de mens weg uit de tuin van Eden om de aarde waaruit hij was genomen te gaan bewerken. 24 En nadat Hij hem had weggejaagd, plaatste Hij ten oosten van de tuin van Eden de cherubs en het heen en weer flitsende, vlammende zwaard. Zij moesten de weg naar de levensboom bewaken.

Abram naar Kanaän

12 De HEER zei tegen Abram: 'Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat Ik je zal wijzen.

2 Ik zal je tot een groot volk maken,
Ik zal je zegenen, je naam veel
aanzien geven,
een bron van zegen zul je zijn.
3 Ik zal zegenen wie jou zegenen,
wie jou vervloekt, zal Ik vervloeken.
In jou zullen alle volken op aarde
gezegend worden.'

4,5 Abram trok weg uit Charan, zoals de HEER hem had opgedragen, en Lot, de zoon van zijn broer, ging met hem mee. Abram was toen vijfenzeventig jaar. Hij nam zijn vrouw Sarai mee en alle bezittingen die ze hadden verworven en de slaven en slavinnen die ze in Charan hadden verkregen. Zo gingen ze op weg naar Kanaän. Toen ze daar waren aangekomen, 6 trok Abram het land door tot aan de eik van More, bij Sichem. In die tijd werd het land bewoond door de Kanaänieten. 7 Maar de HEER verscheen aan Abram en zei: 'Ik zal dit land aan jouw nakomelingen geven.' Toen bouwde Abram op die plaats een altaar voor de HEER, die aan hem verschenen was. 8 Daarvandaan trok hij naar het bergland dat oostelijk van Betel ligt, en ergens ten oosten van Betel en ten westen van Ai sloeg hij zijn tent op. Hij bouwde er een altaar voor de HEER en riep er zijn naam aan. 9 Steeds verder reisde Abram, in de richting van de Negev.

12:1 Hand. 7:2–3; Hebr. 11:8 **12:3** Gen. 18:18; 22:18; 26:4; 27:29; 28:14; Num. 24:9; Hand. 3:25; Gal. 3:8
12:6 Gen. 33:18–20 **12:7** Gen. 13:15; 15:18; 17:8; 26:3; 28:13; Deut. 6:10; 30:20; Recht. 2:1; Hand. 7:5; Gal. 3:16
3:19 Gen. 2:7; Ps. 90:3; 104:29; Pred. 12:7 **3:22** Op. 22:2–3,14

3:20 Eva – Eva betekent 'leven'.
12:3 In jou zullen alle volken op aarde gezegend worden – Ook mogelijk is de vertaling: 'Alle volken op aarde zullen wensen gezegend te worden als jij'.

11

Ruth

1 In de tijd dat de rechters het volk leidden,
brak er een hongersnood uit in het land.
Een man trok daarom met zijn vrouw en zijn
twee zonen weg uit Betlehem in Juda, om als
vreemdeling te gaan wonen in de vlakte van
Moab. 2 De naam van de man was Elimelech,
die van zijn vrouw Naomi, en zijn twee zonen
heetten Machlon en Kiljon; het waren Efratie-
ten uit Betlehem in Juda. Toen ze in de vlakte
van Moab waren aangekomen, bleven ze daar
wonen. 3 Na enige tijd stierf Elimelech, de man
van Naomi, en zij bleef achter met haar twee
zonen. 4 Zij trouwden allebei met een Moabi-
tische vrouw. De naam van de ene was Orpa,
die van de andere was Ruth. Nadat ze daar on-
geveer tien jaar gewoond hadden, 5 stierven
ook Machlon en Kiljon, en de vrouw bleef al-
leen achter, zonder haar twee zonen en zon-
der haar man.

6 Toen Naomi hoorde, daar in Moab, dat de
HEER zich het lot van zijn volk had aangetrok-
ken en het weer brood had gegeven, maakte
ze zich samen met haar twee schoondochters
gereed om Moab te verlaten en terug te keren.
7 Samen met hen verliet ze de plaats waar ze
gewoond had en ging terug naar Juda. Maar
eenmaal onderweg 8 zei Naomi: 'Gaan jullie nu
maar allebei terug naar het huis van je moeder.
Moge de HEER zo goed voor jullie zijn als jullie
voor mij en mijn gestorven zonen zijn geweest.
9 Moge Hij ervoor zorgen dat jullie allebei ge-
borgenheid vinden in het huis van een man,'
en ze kuste hen. Toen barstten zij in tranen uit
10 en zeiden: 'Maar we willen met u terugkeren
naar uw volk!' 11 'Ga terug, mijn dochters,' zei
Naomi, 'waarom zouden jullie met mij mee-
gaan? Kan ik soms nog zonen krijgen die jul-
lie mannen kunnen worden? 12 Ga toch terug,
want ik ben te oud voor een man. Zelfs al zou ik
nog hoop koesteren, zelfs al sliep ik vannacht
nog met een man en al bracht ik nog zonen ter
wereld – 13 zouden jullie dan wachten tot ze
groot zijn en je ervan laten weerhouden met
een andere man te trouwen? Nee, mijn doch-
ters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER
heeft zich tegen mij gekeerd.' 14 Opnieuw be-
gonnen zij te huilen. Orpa kuste haar schoon-
moeder vaarwel, maar Ruth week niet van haar
zijde. 15 'Kijk, je schoonzus gaat terug naar haar
volk en haar god,' zei Naomi, 'ga haar toch ach-
terna!' 16 Maar Ruth antwoordde: 'Vraag me
toch niet langer u te verlaten en terug te gaan,
weg van u. Waar u gaat, zal ik gaan, waar u
slaapt, zal ik slapen; uw volk is mijn volk en
uw God is mijn God. 17 Waar u sterft, zal ook ik
sterven, en daar zal ik begraven worden. Alleen
de dood zal mij van u scheiden, en anders mag
de HEER met mij doen wat Hij wil!' 18 Naomi
zag dat Ruth vastbesloten was om met haar
mee te gaan en drong niet langer aan. 19 Zo
gingen zij samen verder, tot in Betlehem.

Hun aankomst in Betlehem baarde veel
opzien. Overal in de stad riepen de vrouwen:
'Dat is toch Naomi?' 20 Maar ze zei tegen hen:
'Noem me niet Naomi, noem me Mara, want
de Ontzagwekkende heeft mijn lot zeer bitter
gemaakt. 21 Toen ik hier wegging had ik alles,
maar de HEER heeft mij met lege handen laten

1:2 1 Kron. 4:4; Micha 5:1 1:11 Gen. 38:8–11; Deut. 25:5–6 1:16 2 Sam. 15:21; 2 Kon. 2:2–4 1:20 Ex. 15:23

1:20 **Naomi** – Naomi betekent 'de gelukkige'.
1:20 **Mara** – Mara betekent 'de bittere'.

22,23,24
oktober 2021
Terschelling

Inspiratie Festival

Geloven in beweging

Geloof snuiven op Terschelling

Inspirerend weekend

Het Inspiratiefestival is een prachtig weekend om inspiratie op te doen voor de dagelijkse en religieuze praktijk, met (meezing) concerten, spirituele wandelingen over het strand en door de duinen, theater, vieringen in kerk en kroeg, lezingen, bibliodans en veel muziek en cultuur. Maar belangrijk is natuurlijk ook de ontmoeting, het genieten van Terschelling, het uitwaaien op het strand. Iedereen die geïnteresseerd is in geloof, betrokken is bij een kerk of op zoek is naar inspiratie is van harte welkom om het 3e inspiratiefestival mee te beleven. Het festival wordt georganiseerd door alle kerken op het eiland Terschelling, de Protestantse Theologische Universiteit, de Protestantse Kerk en de Raad van Kerken. Het gaat allemaal gebeuren in het weekend van 22, 23 en 24 oktober 2021 op Terschelling. Als Corona het toelaat.... vieren we een groot inspiratiefeest op Terschelling.

Voor meer informatie en het inschrijfformulier voor het festival 2021
zie de website: inspiratiefestival-terschelling.nl

Sfeerimpressies Inspiratiefestival 2018

RESERVEER IN JE AGENDA:

Inspiratiefestival - Terschelling - 22,23,24 oktober 2021

TussenRuimte

MISSIONAIR • INTERCULTUREEL • VERBINDEND

Neem nu een proef-abonnement!

Kwartaaltijdschrift voor mensen en organisaties in het missionaire veld wereldwijd

Actuele thema's in de missionaire praktijk worden intercultureel verbreed en theologisch uitgediept. Debat over bestaande missionaire en religieuze praktijken wordt gestimuleerd.

Kijk op **www.kokboekencentrum.nl/tijdschriften/tussenruimte** voor een abonnement of meer informatie

KokBoekencentrum
tijdschriften

Inspirerende ontdekkings-reizen langs wetenschap, geloof en twijfel

In zijn prikkelende boek gaat Kees Boele na hoe je christelijk onderwijs organiseert in een seculier klimaat. Concreet: gerichtheid op onderwijs door ouders, catechese in de kerk en christen-docenten op openbare scholen.

ISBN 9789043535939
€ 17,99

Hoe kan je uit je ervaring leren wat belangrijk is voor jou? Hoe doe je dit bij het opvoeden, als je in crisis bent, boos of in de zevende hemel? Dit boek ontsluit deze schat voor het brede publiek. Honderd herkenbare voorbeelden maken er een praktische en laagdrempelige gids van.

ISBN 9789043536011
€ 19,99

Terugkijkend op zijn leven en wetenschappelijke carrière ziet Alister McGrath dat zijn zoektocht naar God allesbepalend is geweest. *Het raadsel van God* is een ontdekkingsreis langs wetenschap, geloof en twijfel.

ISBN 9789043536035
€ 24,99

Een bijbels dagboek voor 100 dagen van Theo van den Heuvel over het gebed. Bidden is een reis van donker naar licht. Elke dag een inspirerende les met een quote, opdracht en zegenspreuk.

ISBN 9789043536578
€ 17,99

Nu verkrijgbaar in de boekhandel en via www.kokboekencentrum.nl

KokBoekencentrum
UITGEVERS | UTRECHT